

LUNDS
UNIVERSITET

Agens och klusterevolution

- En fallstudie av Kalmars e-handelskluster

Nellie Hultman

Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi

Hösttermin 2020

SGEK03:3

Handledare: Mikhail Martynovich

Förord

För det första vill jag rikta ett stort tack till de respondenter som under en rådande pandemi och framförallt hektiska dagar inför stundande julhandel har bidragit med värdefull kunskap i ämnet. Jag vill också tacka Mikhail Martynovich för din vägledning genom uppsatsprocessen. Sist men inte minst vill jag tacka Sara Ringvall Sundkvist för ovärderlig stöttning över länk under denna minst sagt annorlunda termin.

Trevlig läsning!

Nellie Hultman

Lund 10/1 2021

Abstract

In recent years, the structural transformation of trade towards e-commerce has received attention in Swedish planning practice, often in negative terms with an explicit concern for the local brick and mortar retail. However, e-commerce has also been recognized as an opportunity for regional development. In Sweden, a number of e-commerce clusters, with high concentration of e-commerce companies, have developed. Some of these have developed in regions that lack optimal logistic conditions. Cooperation, an opportunity-based attitude and individual commitment from local key actors have instead been ascribed as the strongest contributing factors to the cluster development. Building on the extension of the new path development literature, this essay examines the role of change agency in cluster evolution through a case study of Kalmar's e-commerce cluster. The aim of the thesis is thus to contribute to a deeper understanding of how local actors' agency effect and contribute to cluster evolution. Through interviews with local actors involved in e-commerce in Kalmar, the study shows how local actors through three types of change agency have constructed and further exploited an opportunity space, thus contributing to the evolution of the e-commerce cluster.

Key words: New path development, cluster evolution, trinity of change agency, e-commerce, Kalmar

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	1
1.1	BAKGRUND	1
1.2	DEFINITION AV KLUSTER	2
1.3	PROBLEMDISKUSSION	3
1.4	SYFTE & FRÅGESTÄLLNING	3
1.5	AVGRÄNSNING	3
2	TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING	5
2.1	LIVSCYKELMODELLER	5
2.2	KLUSTERLIVSCYKLER	5
2.2.1	<i>Klusterlivscykelns fyra faser</i>	6
2.2.2	<i>Klusterlivscykelteorins begränsningar</i>	9
2.3	PERSPEKTIV PÅ NY VÄGUTVECKLING	10
2.3.1	<i>Behov av ett multi-aktörsperspektiv</i>	10
2.4	TEORI AV FÖRÄNDRINGSAGENS	12
2.4.1	<i>Innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap</i>	12
2.4.2	<i>Institutionellt entreprenörskap</i>	12
2.4.3	<i>Platsbaserat ledarskap</i>	13
2.4.4	<i>Olika typer av aktörer</i>	14
2.4.5	<i>Möjlighetsutrymme</i>	14
2.4.6	<i>Konceptuellt ramverk</i>	15
3	METOD	17
3.1	VAL AV METOD	17
3.2	VAL AV AKTÖRER	17
3.3	ETIK	19
3.4	TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	19
3.4.1	<i>Litteraturgenomgång</i>	19
3.4.2	<i>Intervjuer</i>	20
3.4.3	<i>Bearbetning material</i>	20
3.4.4	<i>Analys</i>	21
3.5	PÅLITLIGHET, TRÄFFSÄKERHET OCH AUTENTICITET	21
3.6	METODKRITIK	22
4	RESULTAT	23
4.1	FAS 1 – ENTREPRENÖRER DRIVER E-HANDELSUTVECKLING	23
4.1.1	<i>Tidiga e-handelsentreprenörer</i>	23
4.1.2	<i>Kalmar Science Park</i>	24
4.1.3	<i>Region Kalmar</i>	24
4.2	FAS 2 – ETT VÄXANDE E-HANDELSKLUSTER	25
4.2.1	<i>Kalmar Science Park</i>	25
4.2.2	<i>Region Kalmar</i>	26
4.2.3	<i>Tidiga e-handelsentreprenörer</i>	26
4.3	FAS 3 - FRÅN E-HANDELSKLUSTER TILL DIGITALA AFFÄRER	27
4.3.1	<i>Kalmar Science Park</i>	27
4.3.2	<i>Region Kalmar</i>	29
4.3.3	<i>Kalmar kommun</i>	30
4.3.4	<i>E-handlare</i>	31
5	ANALYS	33
5.1	FAS 1	33
5.2	FAS 2	35
5.3	FAS 3	38
6	SAMMANFATTNING & DISKUSSION	43

6.1	BEHOV AV AGENS FÖR ATT FÖRKLARA KLUSTEREVOLUTION	44
6.2	FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING	45
	REFERENSLISTA	46
	BILAGA 1	49

Tabellförteckning

TABELL 1. LOKALA AKTÖRERS AGENS I UTVECKLINGSFAS	16
TABELL 2. SAMMANSTÄLLNING RESPONDENTER	18
TABELL 3. LOKALA AKTÖRERS AGENS I UTVECKLINGSFAS 1	35
TABELL 4. LOKALA AKTÖRERS AGENS I UTVECKLINGSFAS 2	37
TABELL 5. LOKALA AKTÖRERS AGENS I UTVECKLINGSFAS 3	41

1 Inledning

1.1 Bakgrund

E-handel har sedan den introducerades i Sverige under tidigt 90-tal varit en stark tillväxtmotor. Strukturomvandlingen inom handel, där allt fler marknader digitaliseras, resulterade år 2018 i att den totala e-handels marknadsandel var drygt 10 procent (Svensk Handel, 2019). Tillväxten inom e-handelsbranschen har varit noterbart stark under coronapandemin, som en konsekvens av restriktioner som har inneburit rörelsebegränsningar i den fysiska detaljhandeln (Postnord, 2020). Ur ett geografiskt perspektiv har detaljhandelns strukturomvandling framförallt studerats utifrån e-handels effekter på fysiska handelsplatser (Handelns ekonomiska råd, 2017). På den regionala och kommunala agendan har planeringsfrågor i relation till e-handel således fått ökad uppmärksamhet. Inte sällan porträtteras en oro för att centrumnära- och externhandel ska slås ut av ökad e-handel. (SWECO, 2019).

E-handel är ett mångdimensionellt begrepp och utvecklingen av sektorn är märkbar på flertalet plan. Samtidigt som handelns strukturomvandling innebär förändringar för den lokala handelsplatsen finns också andra perspektiv på utvecklingen (SWECO, 2019).

Digitaliseringen av handeln kan också vara en möjlighet för kommuner och regioner, där lokal närvaro av e-handelsföretag och verksamhet relaterad till e-handel då istället står i fokus. Generellt har förståelsen för e-handelsverksamhetens geografiska lokalisering antagits vara förutbestämmd av ett optimalt logistikläge, utifrån vilket varor effektivt kan distribueras. I kontrast uppmärksammade Svensk Digital Handel i en undersökning år 2019 att optimala logistiska förutsättningar inte är en uteslutande faktor för att härleda platser med hög lokal e-handelsverksamhets närvaro i Sverige. Rapporten uppmärksammar hur s.k. e-handelskluster har vuxit fram på olika platser i Sverige, även där optimala logistiska förutsättningar saknas. Framväxten av e-handelsklustren tyder också på att kunskap om handelns digitalisering har koncentrerats till specifika platser. Rapporten belyser att hög lokal e-handelsnärvaro är ett resultat av regionalt engagemang och tilltro till e-handel som en tillväxtskapande näring (Handelsrådet, 2019).

Ett av Sveriges e-handelskluster finns i Kalmar län. I en kartläggning av e-handels lokala närvaro baserad på statistik av sysselsättning inom e-handelsföretag och retailkedjor med

internhandel från år 2017 placerades Kalmar på plats 5 av 21 (Handelsrådet, 2019). Sysselsättningen inom e-handel i Kalmar län visar på att trots avsaknad av ett gynnsamt logistikläge har en tillväxtskapande e-handelsmiljö skapats. Rapporten påvisar att framväxten av e-handelskluster i Sverige, däribland det i Kalmar, är ett resultat av att regioner och kommuner har tillvaratagit digitaliseringens kraft genom ett strategiskt samarbete av lokala nyckelaktörer (ibid).

1.2 Definition av kluster

Kluster är ett centralt begrepp i rapportens förklaring till e-handelns lokala närvaro och sålunda följer en definition. Kluster definierades av Michael Porter under början av 2000-talet som;

Kluster är geografisk koncentration av sammankopplad företag, specialiserade leverantörer, tjänsteleverantörer, företag i relaterade industrier och associerade institutioner (till exempel, universitet, ”standard agencies”, branschorganisationer) inom ett specifikt område som konkurrerar men också samarbetar (Porter 2000;15)¹

Trots att begreppet blev vida uppmärksammat av Porters definition, vilket har avspeglats i såväl policy som akademi sen dess, går begreppet att härleda till teorier som sträcker sig längre tillbaka i tiden. Marshall's teori av industriella distrikt antar samma grundantagande, att externaliteter skapas vid samlokalisering med andra företag inom samma industri (Porter, 2000). För att skapa konkurrensfördelar är lokalisering och således platsen av fortsatt betydelse, ett tydligt skifte är dock noterbart. I takt med att den globala ekonomin och teknologin har utvecklats har tidigare komparativa fördelar i form av lägre insatskostnader till följd av samlokalisering minskat i betydelse. Idag är istället geografisk koncentration av företag av betydelse för att skapa en mer effektiv användning av insatser och kunskapsutbyte, där innovation är central (Porter, 1998). Ett klusters potential att skapa ökad produktivitet, innovationskapacitet och stimulera uppkomst av nya företag skapar incitament att strategiskt arbeta proaktivt för kluster på flertalet geografiska nivåer. Antagandet att konkurrenskraften är inbäddad i platsen snarare än inom företaget eller industrin stärker vidare synen på kluster som en regional och urban tillväxtstrategi (Porter 2000).

¹ Författarens översättning.

1.3 Problemdiskussion

Hittills har studier av e-handel, i en geografisk kontext, haft planeringsperspektivet i fokus. Framförallt har de spatiala effekterna av en ökad e-handel utgjort intresset. Nyligen vidgades perspektivet till att också studera hur förståelsen för effekter av e-handelsutvecklingen behandlas i svensk praxis för stadsplanering (Pettersson et al., 2018). Sammantaget kan konstateras att e-handel framförallt har studerats i relation till fysisk stadsplanering. Som tidigare presenterats är e-handeln etableringar också en regional angelägenhet utifrån ett tillväxtskapande perspektiv, vilket skapar incitament till att studera e-handel utöver ett direkt planeringsperspektiv. Samarbete, en möjlighetsbaserad hållning och individuellt engagemang av lokala nyckelaktörer utnämns vara anledningen till att e-handelskluster utvecklas, även på platser utan gynnsamma logistiska förutsättningarna (Handelsrådet, 2019). Däremot saknas en förklaring till hur de lokala aktörerna på olika sätt bidrar till utvecklingen av lokala e-handelskluster. Givet ett klusters positiva ekonomiska effekter (Porter, 2000) är det därför av intresse att studera hur lokala aktörer genom sitt agerande påverkar och bidrar till att e-handelskluster uppstår och utvecklas. Närmare bestämt är intresset att studera aktörsbaserat agerande, så kallade agens, i relation till klusterevolution.

1.4 Syfte & frågeställning

Med bakgrund i att den enskilda individens engagemang framhålls som en betydande faktor för etablering och utveckling av lokala e-handelskluster är uppsatsen syfte att bidra till en djupare förståelse för hur lokala aktörers agens påverkar och bidrar till ett klusters evolution.

Handelsrådet (2019) kartläggning av lokala e-handelskluster tyder på att e-handelsklustret i Kalmar specifikt stipulerar ett exempel på hur avsaknaden av generiska e-handelsförutsättningar till trots, har utvecklats i en positiv riktning. Uppsatsen empirisk fokus är således evolutionen av e-handelsklustret i Kalmar, vilket resulterar i frågeställningen:

- Hur har lokala aktörers agens bidragit till evolutionen av e-handelsklustret i Kalmar?

1.5 Avgränsning

Studien har avgränsats till att studera evolutionen av Kalmars e-handelskluster. Med bakgrund i uppsatsen syfte utgör studiens fokus att skapa en djupare förståelse för hur ett antal lokala

aktörers agens har bidragit till e-handelsklusterevolution i Kalmar, snarare än att återge en fullständig historieförteckning av e-handelsklustrets evolution.

2 Teori och tidigare forskning

Följande avsnitt ämnar ge en inblick i den teoridiskussion som ligger till grund för analysen av hur lokala aktörers agens har bidragit till evolutionen av e-handelsklustret i Kalmar. Inledningsvis presenteras klusterlivscykelteorin och dess begränsningar för att följande introducera utvecklingen av den litteratur som behandlar ny vägutveckling² och teorin av förändringsagens.

2.1 Livscykelmodeller

Ett skifte i intresse av och förklaringsmodeller för kluster är noterbart över tid, från statiska till mer dynamiska. Detta kan ses som ett tecken på att den evolutionära ekonomin har kommit att influera studier av kluster och dess utveckling (Trippel et al., 2015). Introduktionen av klusterlivscykelteorin har framför allt understött intresset av att studera faktorer som påverkar den gradvisa förändringen och övergången mellan olika faser som ett kluster antas gå igenom över tid (Bergman, 2008).

Intresset för att förklara hur ett kluster utvecklas över tid har tagit sitt uttryck i och baserats på tidigare modeller som syftar till att kartlägga cyklisk ekonomisk utveckling, produktlivscykeln och industrilivscykeln (Trippel et al., 2015). Produktlivscykelteorin pekar på hur ett företags lokalisering går att härleda till vilken fas av utveckling den aktuella produkten befinner sig i (Frenken et al., 2015). Å andra sidan, inom industrilivscykeln antas den lokala kontexten ge upphov till fördelar relaterade till det stadium i livscykeln som industrin befinner sig. Följaktningen tar sig också de olika behoven i utvecklingsfaserna spatiala uttryck. Från ett inledande- till mognadsstadium tillskrivs aspekter av produktinnovation och dess intensitet samt typ av konkurrens olika betydelsegrad. Den arketypiska utvecklingen följer en "s-kurva" från introduktion av en ny produkt, tillväxt och slutligen ett stadium av mognad (Neffke et al., 2011).

2.2 Klusterlivscykler

Grundantaganden för livscykelteorin ligger också till grund för hur ett kluster porträtteras genomgå faser av uppkomst, tillväxt, mognad och nedgång (Trippel et al., 2015). Det råder

² Författarens översättning: Ny vägutveckling = New path development

dock diskrepans inom klusterlivscykelteorin i frågan om vad de underliggande faktorerna som styr klustrets utveckling och åldrande är ett resultat av. Å ena sidan framställs de faser som kluster genomgår oberoende av den specifika industrins utveckling, å andra ett resultat av densamma. Detta är en särskiljning som får relevans när klustrets evolution ska studeras. Förklaringar som syftar till att klustrets utveckling följer den av industrin, tillskriver klustret en betydande roll i industrins inledande fas. På samma sätt minskar gradvis klusters betydelse när innovationsprocesser stagnerar i mognadsfasen (Martin & Sunley, 2011). I kontrast finns det studier som indikerar att kluster kan växa och försvagas oberoende av industrins utveckling. Klusterspecifika faktorer och processer tillskrivs förklaringsvärde för övergången mellan faserna där en inlåsnings effekt slutligen är oundviklig till följd av en institutionell eller teknologisk inlåsnings effekt till en specifik utvecklingsväg (Maskell & Malmberg, 2007).

Vidare indikerar detta att evolutionen av ett kluster följer en stigberoende³ process. I den här meningen betyder det att ett klusters framtida utveckling beror på tidigare beslut. Däribland kan en första aktörs beslut att lokalisera sig på en plats ha långtgående influenser på andra aktörers lokaliseringsbeslut (Vicente, 2018). Ett klusters evolution är enligt klusterlivscykelteorin således en ny vägutveckling som visar på en stigberoende process, där evolutionen antas vara förutbestämd. En viss förändrad syn på stigberoende i klusterlivscykel modellen kan dock noteras. Framförallt uppfattas då ett klusters innehav eller avsaknad av diversitet kunna påverka utvecklingsbanan och vilka faser som nås eller inte (Trippel et al., 2015). Utvecklingen av teori och terminologin inom evolutionära ekonomin har avspeglat sig i hur utvecklingen av kluster förklaras. Följaktligen finns det inte en enhetlig förklaringsmodell till vilka faktorer som påverkar övergången mellan klusterlivscykelns faser (Menzel & Fornhal, 2010).

2.2.1 Klusterlivscykelns fyra faser

Med anledning av en bred uppsättning tolkningssätt för hur kluster rör sig genom livscykeln och de faktorer respektive karaktärsdrag som ligger till grund och kan identifieras för evolutionen, följer vidare en genomgång av olika artiklar som diskuterar klusterlivscykler. Gemensamt för förklaringsmodellerna är att de förklara hur industrier och branscher uppstår och förankrar sig i en region.

³ Översättning Martin Henning. Stigberoende = path dependency

Fas 1 - Kluster uppstår

Hur kluster uppstår och varför råder det delade mening om, vilket delvis kan härledas till att ett kluster, innan det är ett kluster, är svårt att identifiera. En förklaringsmodell grundar sig på att klustrets uppkomst är slumpmässig (Menzel & Fornhal, 2010). Maskell & Malmberg (2007) instämmer i en slumpmässig förklaringsmodell och tillägger att det före ett kluster är fullt utvecklat är svårt att härleda var det senare ska slå rot. Samtidigt pekar de på att det finns vissa lokala förutsättningar som kan gynna en industri och på så vis påverka vart ett kluster senare utvecklas (ibid).

Martin & Sunley (2006) menar att vad som för begynnelsen av ett kluster tolkats som en slump snarare är ett tecken på en ny vägutveckling. Bakom vad som ter sig vara slumpmässigt finns därför i många fall tydliga förutsättningar och strategiska beslut. Den lokala kontexten kan spela roll, varför historiska beslut och stigberoende, också är platsberoende. Den enskilde entreprenörens kan också spela roll. Den stigberoende modellen kan skapa incitament för aktörer att generera ny teknik som skapar en ny bransch. Slumpen i skapandet ska då istället tolkas som att framgången av handlingen att skapa en ny väg inte är inom entreprenörens kontroll utan styrd av kunskap och omständigheter utanför. Entreprenören är också särskilt viktig för sin förmåga att mobilisera resurser och andra aktörer för att utveckla en redan existerande väg eller skapa en helt ny (ibid).

Menzel & Fornhal (2010) pekar på två anledningar som särskiljer platser med klusteraktivitet från platser utan. Dels att det finns ett eller flera företag som ger framtidstro till en teknologisk utvecklingsväg. Dels att den lokala miljön främjar den utvecklingen genom politiskt engagemang och vetenskaplig grund (ibid). Nätverk är också en parameter som kan ha inverkan på ett klusters evolution. I en inledande fas förlitar sig företag på sociala nätverk och interaktioner mellan företag, då det finns stora variation i den teknologiska kunskapen och företags kapacitet (Ter Wal & Boschma, 2011).

Spin-off, företag som grundades av en eller flera personer som tidigare arbetat på ett företag inom samma industri, är också en förklaring till klusters uppkomst (Boschma & Wenting 2007). Vissa pekar på att spin-offs är slumpmässigt förekommande på olika platser och att klustret lokaliseras där företagen först skapar högst tillväxt (Menzel & Fornhal 2010). Andra

förklaringsmodeller hänvisar till att ett kluster är troligt att skapas till följd av att spin-offs tenderat att lokalisera sig nära det ursprungliga företaget. Genom en stigberoende process skapas då en koncentration av en industri på en specifik plats (Klepper, 2007).

Fas 2 - Växande kluster

Från att ett klusterspecifikt fokus var viktigt att etablera inledningsvis, förstärks behovet under denna fas och tar sig framförallt uttryck genom att klustret gränser blir mer definierade. För aktiviteten i klustret betyder en minskad heterogenitet att företag och institutioner kommer närmare varandra (Menzel & Fornhal, 2010). I sin tur ger det upphov till agglomerationsfördelar som driver utvecklingen av kluster i denna fas. Fördelarna får snabbt en geografisk koppling och ökar incitamenten för nya företag att etablera sig inom klustret (Ter Wal & Boschma, 2011). Ett växande kluster kan alltså fungera som en magnet för kvalificerad arbetskraft som ser klustret som en chans. Följaktligen blir specifika regioner innehavande av koncentrationen för en viss bransch. Processen indikerar en ny vägutveckling som skapar stigberoende (Bergman, 2008).

Att skapa klusterspecifika egenskaper är av stor vikt för att klustret ska bli konkurrenskraftigt i denna fas. Teknisk innovation är ett sätt som skapar konkurrenskraft, där lokala universitet får en betydande roll. Ett proaktivt arbete av en klusterorganisation eller policyskapare för att stärka formella och informella institutioner kan också skapa konkurrenskraft och verka för ett öppet klimat och kunskapsutbyte mellan företag inom klustret (Elola et al., 2012). Tyst kunskap spelar fortsatt en viktig roll för utveckling av företag i den här fasen, där geografisk närhet underlättar utbytet (Bergman, 2008). Kluster och nätverk stabiliseras i denna fas till följd av att en huvudsaklig teknisk utvecklingsväg skapas (Ter Wal & Boschma, 2011). Tillväxtstadiet av klustret når tillslut en stadie där ett ökat fokus och minskade heterogeniteten bidrar till ett självbärande tillstånd (Menzel & Fornhal, 2010).

Fas 3 - Självbärande kluster

I den självbärande fasen är inflödet av ny kunskap och öka heterogenitet viktig för att klustret inte ska stagnera (Menzel & Fornhal 2010). När kunskapen kodifieras och nätverken stabiliseras i denna fas kan en inlåsningsseffekt uppstå. Sammantaget minskar behovet av nära geografiska lokaliseringen för företag. Antingen följer en omlokalisering och potentiellt skapandet av ett nytt kluster. Alternativt kan företagen ändra sin position inom nätverket,

potentiellt till ett annat kluster, och på så vis fortsätta att utvecklas (Ter Wal & Boschma, 2011).

Fas 4 - Stagnerande kluster

Det tydliga fokus kring en enad aktivitet som i tillväxtfasen av klustret var central influerar nu hela regionen och är, i detta stadiet, inte av samma tillväxtskapande natur (Ter Wal & Boschma, 2011). Genom att involvera nya aktörer i klustret som besitter ny kunskap kan en förnyelse av klustret skapas och utvecklingsbana bytas (Menzel & Fornhal, 2010). En exogen chock i form av ny teknologi utifrån klustret är slutligen det som kan alternera utvecklingen (Ter Wal & Boschma, 2011)

2.2.2 Klusterlivscykelteorins begränsningar

Utveckling av kluster begreppet till trots finns det aspekter av begreppet som inte tillräckligt behandlas i litteraturen. Dels har kritik riktats mot att undersöka kluster som en åldrande process i form av cykler och dels för att inte ta hänsyn till faktorer som kan påverka ett klusters utveckling på olika geografiska nivåer (Trippel et al., 2015).

Martin & Sunley (2011) ställer sig kritiska till att ett klusters utveckling följer och bäst förklaras genom en livscykel, trots att de instämmer i att processer kopplade till klustret genomgår någon form av förändring. Att reducera ett klusters utveckling till en enkel modell tenderar att förminska komplexiteten av ett kluster (ibid). Frenken et al. (2015) menar å andra sidan att livscykelmodellen kan användas för att studera empiriska observationer av kluster men att utfallet inte ska vara förutbestämt av livscykeln (ibid).

Oaktat kritiken kvarstår grundläggande frågor. Flertalet studier visar på att kluster inom samma industri utvecklas i olika riktning vilket visar på olika typer av ny vägutveckling. För en fördjupad förståelse för ett klusters långsiktiga evolution är en bredare tolkning av ny vägutveckling som tar hänsyn till platsspecificitet, flerskaliga influenser och mänsklig agens viktiga aspekter att beakta. Under senare år har ny vägutvecklingsteorin berikats med nya insikter kring regional utveckling. Givet att ett klusters evolution är en ny vägutveckling kan den fördjupande litteraturen bidra med förklaringsmodeller för klusterevolution bortom de faktorer som klusterlivscykelteorin i nuläget framhåller som väsentliga för ett klusters uppkomst och utveckling (Trippel et al., 2015).

2.3 Perspektiv på ny vägutveckling

Ny vägutveckling och vägskapande⁴ är grundbegrepp inom evolutionär ekonomiska geografi som ämnar förklara utvecklingen av ekonomisk aktivitet i en region. Hur begreppet refereras till och används skiljer sig åt. Vägskapande har refererats till som en paraplyterm för att förklara all typ av uppkomst av ny industri på en plats, där upprinnelsen till vägen kan skilja. Medan andra använder termen ny vägutveckling som ett generiskt begrepp inom vilket utvecklingsvägar beroende på upprinnelse är särskilda begrepp. Vägskapande är då en egen form av ny vägutveckling och syftar till hur radikala innovationer genererar en ny vägutveckling. De två begreppen, vägskapande och ny vägutveckling, är synonyma i att de ämnar förklara hur aktörer skapar nya vägar eller förändrar gamla vägar av befintliga resurser (Hassink et al., 2019). Ny vägutveckling, en bredare användning av begreppet, har också kommit att innefatta hur orelaterad variation, kombination av icke-lik kunskap, kan användas för att skapa nya vägar. De lokala kontexten är ändå fortfarande viktig för att sådan kunskap ska förankras (Grillitsch et al., 2018). Vidare tillåter en bredare tolkning av ny vägutveckling också att studera utveckling under andra skeenden än i det initiala skapandet. Givet att ett kluster kan nå en inlåsningsseffekt är användandet av ny vägutveckling därför ett sätt att fördjupa förståelsen för hur aktörer kan påverka den evolutionära stigberoende utvecklingsbanan (Harris, 2020).

2.3.1 Behov av ett multi-aktörsperspektiv

Trots ett förändrat ramverk för att studera ny vägutveckling kvarstår frågetecken, framförallt vilka aktiviteter som ligger till grund för utvecklingen. Ny vägutveckling har uppmärksammats för avsaknad av ett multi-aktörsperspektiv. Inom evolutionär ekonomi har företag och entreprenörer generellt setts som de aktörer som driver ny vägutveckling genom att kombinera kunskap till nya vägar, där universitet, policyskapare och statens roll har hamnat i skymundan (Hassink et al., 2019). Klusterutveckling, ny vägutveckling, är en komplex process där flertalet heterogena aktörer är involverade, som alla har olika förmåga och möjlighet att agera för ny vägutveckling (Harris, 2020). Det finns således också behov av ett mikro-aktörsperspektiv. Detta kan ses i ljuset av hur evolutionär ekonomisk teori ser sannolikheten för ny vägutveckling given av historiska strukturella förutsättningar. Trots att liknande strukturella förutsättningar kan finnas på en regional nivå, utvecklas regioner olika.

⁴ Författarens översättning: vägskapande = new path creation

Därför är ett mikro-aktörsperspektiv för att undersöka hur enskilda eller grupper av aktörer skapar och utnyttjar utvecklingsmöjligheter och varför dem gör det på vissa platser men inte på andra av relevans för att fördjupa förståelsen för ny vägutveckling, bortom rekombination av kunskap och strukturella förutsättningar (Grillitsch & Sotarauta, 2020).

Ett sätt att möta behovet av ett mikro-aktörsperspektiv är genom att studera mänsklig agens (Hassink et al., 2019). Agens svarar för aktörers och individers agerande utifrån intentioner och de utfall agerandet får, såväl avsiktligt som oavsiktligt (Grillitsch & Sotarauta, 2020). Klusterlivscykelteorin har generellt inte behandlat agens i tillräckligt stor utsträckning (Trippel et al., 2015). Tanken är dock inte ny. Martin & Sunley (2006) ifrågasatte aktörers roll i relation till stigberoende och då framförallt på vilket sätt aktörer kan påverka de strukturer som de verkar i och bidra till en ny utvecklingsväg (Martin & Sunley 2006).

För att ett multi-aktörsperspektiv med fokus på individuella aktörers agens i studier av ny vägutveckling ska uppfyllas behöver även den institutionella kontexten inkluderas. På samma sätt som den evolutionära teorin har avsaknad av ett aktörsperspektiv för att förklara ny vägutveckling saknar den institutionella teorin i ekonomiska geografi detsamma (Grillitsch & Sotarauta, 2020). Inom teorin är regionala innovationssystem ett koncept som ämnar förklara innovationsegenskaper specifika för en region, inom vilket kluster ingår och såldes också påverkas av. Det regionala innovationssystemet innefattar kunskapsgenererande organisationer såsom innovationscenter, forskningsinstitut och universitet. Den regionala utvecklingen påverkas också av policyskapare i regionen och hur dem främjar innovation i olika former. Genom olika kopplingar till aktörer utanför regionen och influenser av policy på olika geografisk nivåer är det regionala systemet också kopplat till det nationella och internationell nivån av innovationssystem. Formella institutioner tillsammans med regionsspecifika informella institutioner påverkar regionens innovation och utvecklingsförmåga (Trippel & Tödtling, 2008). En vanlig föreställning är att ett klusters evolution är förutbestämt av den institutionella kontext som en gång var grogrunden till klustrets uppkomst. En sådan stigberoende modell tar inte hänsyn till aktörers agens inom den institutionella kontexten, vilken potentiellt skulle kunna påverka klustrets utveckling (Harris, 2020).

2.4 Teori av förändringsagens

Mot bakgrund av behovet av ett ramverk för att studera hur aktörer genom agens förändrar regionala strukturer presenterar Grillitsch & Sotarauta (2020) "Trinity of change agency". Syftet är att bidra med "ett holistiskt konceptuellt ramverk för att analysera agens roll i utvecklingen av nya regionala utvecklingsvägar"⁵ (Ibid, s. 706). En ny utvecklingsväg bör ses som ett samspel av målmedveten avsiktlig och meningsfull handling av olika aktörer. Aktörer utövar agens i en region parallellt, varför en aktörs avsiktliga handling inte enskilt ger riktning åt en ny vägutveckling. Följaktligen ämnas ny vägutveckling studeras utifrån tre olika typer av agens, innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap, institutionellt entreprenörskap och platsbaserat ledarskap. De tre typerna av agens har effekt på ekonomin, institutioner och platser framförallt för att de tre typerna av agens i kombination eller var för sig skapar ny vägutveckling som är transformerande och inte verkar för att reproducera existerande strukturer. De tre typerna av agens svara sålunda för förändringsagens (Ibid).

2.4.1 Innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap

Innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap är utnyttjandet av möjligheter genom att kombinera olika kunskaper på nya sätt som skapar förändring. När kunskap och resurser kombineras på ett sätt som relaterar till en tilltro till framtida möjligheter kan en ny vägutveckling skapas. Den enskilda entreprenören ifråga är viktig för att upptäcka och sedermera utnyttja möjligheter. Entreprenören i en Schumpeteriansk mening är en aktör som utöver att bygga företag bidrar till regional ekonomisk tillväxt genom att bryta med tidigare utvecklingsvägar och verkar för att etablera nya. På det sättet är entreprenören styrd av framtida möjligheter och arbetar mot en okänd marknad. Entreprenören är också delvis begränsad då möjligheter varierar över tid och region. Framförallt varierar möjligheten för entreprenörer att använda utom regional kunskap och resurser. Det kan även finnas skillnader i strukturer och institutionell miljö som stödjer, eller hindra, innovation och entreprenörskap (Grillitsch & Sotarauta, 2020).

2.4.2 Institutionellt entreprenörskap

Institutionell förändring är inte sällan ett villkor för att ny vägutveckling ska kunna möjliggöras, därav finns ett behov av transformativ agens i form av institutionella

⁵ Författarens översättning

entreprenörer som kan frigöra sig från institutionella ramar och verka för ny vägutveckling. Det finns inte en ensam institutionell entreprenör utan diverse olika aktörer med olika målsättningar som arbetar simultant för att förändra institutioner. Agensen kan ta sig uttryck genom att aktörer sätter nya agendor för utveckling, skapar nya nätverk och legitimerar nya utvecklingsvägar. På så sätt bidrar det institutionella entreprenörskapet till att förändra formella och informella institutioner, samt främja en miljö som skapar förutsättningar för Schumpeterianskt entreprenörskap, som i sin tur kan verka för ny vägutveckling (Grillitsch & Sotarauta, 2020).

Institutioner är vanligtvis uppdelade i formella, innefattande regler, lagar och organisationer. Samt informella innefattande normer och traditioner (Rodríguez-Pose and Storper, 2006). Generellt har förklaring till hur institutioner förändras och individers roll i den förändringen saknats. Men institutionellt entreprenörskap har visat sig viktigt. Det finns två dimensioner av institutionellt entreprenörskap där det ekonomiska intresset i att förändra institutioner skiljer agens åt. Dels aktörer utan ekonomiskt intresse i förändringen där institutionalisering som process är central, och dels aktörer som har ett ekonomiskt intresse som driver agens mot förändring av formella institutioner för att vinna ekonomiska fördelar. Oavsett intresse kan aktörer förändra institutioner, varför båda typerna bör studeras. Det finns inte en ensam institutionell entreprenör utan diverse olika aktörer med olika målsättningar arbetar simultant för att förändra institutioner (Grillitsch & Sotarauta, 2020).

2.4.3 Platsbaserat ledarskap

Med bakgrund i att regionalt ledarskap inte sällan i litteraturen är direkt refererat till det ledarskap utövat av politiska ledare eller andra organisatoriska ledare uppmärksammar Normann et al. (2017) att det finns en skiljelinje mellan formellt och relationellt ledarskap, där den senare övergår administrativa gränser (Ibid). Grunden i platsbaserat ledarskap är att regionens intresse är i centrum, till skillnad från ledarskap som kommer från högre instanser och styr regional vägutveckling genom ett nationellt intresse. Regional utveckling och ny vägutveckling är en process som involverar flertalet heterogena aktörer med privata intressen. Därför är det platsbaserade ledarskapet viktigt för att driva utvecklingsarbete över organisatoriska gränser, engagera och samtidigt hjälpa olika typer av aktörer i processen att få avkastning för insatsen. Genom att studera platsbaserat ledarskap kan förståelse skapas för hur och vad aktörer gör för att kollektivt leda regionalt utvecklingsarbete utöver det privata intresset (Grillitsch & Sotarauta 2020). Jolly et al (2020) påvisar hur platsbaserat ledarskap

genom att identifiera kompetensområden i en region, forma en regional strategi och koordinera regional intressen skapar resurser som gynnar aktörer i en region och bidrar till utveckling (ibid).

2.4.4 Olika typer av aktörer

De tre typerna av förändringsagens bidrar till att skapa regional tillväxt. Frågan kvarstår vilka aktörer som kan utöva de tre typerna av agens. Trots att ett mikro-perspektiv är eftersträvansvärt finns det enskilda individers vars handling är styrd av organisatoriska strukturer. Därför kan agens även studeras på en grupp eller organisatorisk nivå (Grillitsch & Sotarauta, 2020). Jolly et al. (2020) föreslår fem olika typer av aktörer att studera i en region och hur de utövar agens. Nya företag, antingen privat eller offentlig, väletablerade företag inom regionens industri, universitet och forskningsinstitut, regionala organisationer och civilsamhället. De etablerade företagen ses ofta som motståndare till förändring men kan om de investerar och aktivt arbetar för förändring, driva ny vägutveckling. Regionala support organisationer kan innefatta branschorganisationer, klusterorganisationer och regionala stödorganisationer som främjar tillväxt. Tillsammans arbetar de för att legitimera och anskaffa regionala eller externa resurser som stödjer ny vägutveckling. Aktörer kan utöva någon av de tre typerna av agens under utvecklingens gång men kan också utöva flera typer av agens samtidigt (Ibid).

2.4.5 Möjlighetsutrymme

Resultat av och aktörers förmåga att utöva de tre typerna av agens varierar över tid, mellan platser och individer. Det betyder också att en aktörs tidigare erfarenheter påverkar möjlighet och förmåga att agera. Följaktligen pekar detta också på att platsspecifika strukturella strukturer påverkar aktörers möjligheter att agera för nya utvecklingsvägar. Agens är alltså relaterad till struktur. Grillitsch & Sotarauta (2020) definierar detta genom begreppet möjlighetsutrymme⁶ vilket är de specifika omständigheter kopplat till en tid och region som möjliggör hur aktörer kan verka för förändring, det vill säga, utöva agens. Begreppet möjlighet är centralt och underbygger att ett möjlighetsutrymme inte enbart är strukturella förutsättningar utan också framåtsträvande i den bemärkning att det innefattar aktörers uppfattning om framtiden. För att fånga hur möjligheter givet tid, plats och individs förmåga

⁶ Författarens översättning: Möjlighetsutrymme = opportunity space

att utnyttja möjligheter, varierar kan specifika dimensioner av möjlighetsutrymmet urskiljas, en agent-, region-, och tids-specifikt (Grillitsch & Sotarauta 2020).

En aktör ingår i ett möjlighetsutrymme vilket är de tidsdynamiska strukturella förutsättningar, utifrån vilket aktörens begränsningar men också möjligheter att utöva agens bestäms. Förmågan att utöva agens hos olika aktörer är beroende av nätverk som aktören ingår, position i samhället och tidigare erfarenheter. Med hänsyn till att dessa strukturer också har en geografisk förankring, påverkas aktörers möjligheter även av en regional kontext. Industristruktur, institutioner och entreprenörskap formar det regionala möjlighetsutrymmet och fungerar som en förutsättning för att nya utvecklingsvägar ska kunna skapas och senare förankras regionalt. Möjlighet kan också skapas och uppfattas givet globala omständigheter. Kunskap, institutioner och resurser som finns i en specifik tid utgör det tidspecifika möjlighetsutrymmet (Grillitsch & Sotarauta, 2020).

Grillitsch & Sotarauta (2020) menar att hur möjlighetsutrymme skapas och utnyttjas är anledningen till att vissa regioner växer mer än andra och att de tre typerna av agens i sin tur förklarar varför vissa regioner är bättre på att skapa och utnyttja möjlighetsutrymmen (ibid). Möjlighetsutrymme och agens kan därför bidra med en förståelse för hur och vem som möjliggör regioner att byta utvecklingsbana. Utifrån detta antagande och den uppmärksammade avsaknaden av ett aktörsperspektiv i klusterevolution kommer utvecklingen av e-handelsklustret i Kalmar att analysera utifrån lokala aktörers agens.

2.4.6 Konceptuellt ramverk

För att bidra med en djupare förståelse för hur lokala aktörers agens påverkar och bidrar till ett klusters evolution, i enlighet med uppsatsen syfte, kommer evolutionen av e-handelsklustret i Kalmar att analyseras utefter följande ramverk (Tabell 1). Ramverket möjliggör att studera olika typer av agens som är utövad av olika typ av aktörer i klustrets evolution. Sammantaget ger det möjlighet att identifiera vilka aktörer och vilken agens som har varit viktig i vilket steg av utvecklingen.

Tabell 1. Lokala aktörers agens i utvecklingsfas (Ramverket är inspirerat av Jolly et al., 2020).

	<i>Innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap</i>	<i>Institutionellt entreprenörskap</i>	<i>Platsbaserat ledarskap</i>
Tidiga e- handelsentreprenörer			
E-handlare			
Kommun			
Science park			
Region			

3 Metod

3.1 Val av metod

Syftet med undersökningen är att studera hur lokala aktörers agens påverkar och bidrar till ett klusters evolution. Då den enskilda individen eller en grupp av individers agerande utgör intresset för att uppfylla uppsatsens syfte har en kvalitativ metod tillämpats (Bryman, 2016). Studien tog form av en fallstudie där bidraget av lokal aktörers agens till ett klusters evolution studerades utifrån Kalmars e-handelskluster specifikt. En fallstudie rekommenderas för att studera processer över tid och för att i specifika fall ge svar på hur och varför en företeelse uppstår (Yin, 2017). För att skapa en djupare förståelse för hur det lokala aktörerna bidragit till klusterutvecklingen utgjorde intervjuer grunden för den empiriska insamlingen av data (Cloke et al, 2004).

Ett tolkande vetenskapsideal benämns hermeneutik och föreligger den kvalitativa metoden som har använts i undersökningen. I förståelsen och tolkningen av empirin finns därmed författarens subjektiva förståelse för det undersökta fenomenet närvarande. Vidare föreligger en abduktiv ansats uppsatsen där teorin har varit en guide genom hela arbetsprocessen men inte uteslutande styrt den (Lind, 2014).

3.2 Val av aktörer

Fallstudien är avgränsad till att studera evolutionen av Kalmars e-handelskluster. För att uppnå en kvalitativ studie med rik empirisk substans krävs ett brett och relevant underlag (Lind, 2014). Därför tillämpades initialt ett målstyrt urval av aktörer (Bryman, 2016). Valet av respondenter har bestämts utifrån uppsatsens avgränsning och forskningsfråga, med fokus att identifiera aktörer som har varit och är involverade i e-handel i Kalmar. Diversitet har framhållits som en viktig aspekt för att möjliggöra förståelse för komplexiteten i klusterevolutionen i Kalmar givet olika aktörers agens över tid. Urvalet har således också inspirerats av teorin där behovet av dels ett multi-aktörsperspektiv såväl som förståelse för mikro-aktörers agerande är prominent.

En initial kartläggning av e-handel i Kalmar utgjorde grund för att förstå vilka aktörer som varit inblandade i den specifika utvecklingen. Offentliga aktörers hemsidor, företag verksamma inom e-handel i Kalmar och nyhetsartiklar relaterade till e-handel i Kalmar

studerades. Utefter kartläggningen kontaktades femton aktörer via mejl varav tre var offentliga aktörer i Kalmar och tolv var e-handelsföretag. I mejlet introducerades studien kort, varför den aktuella aktören ansågs vara intressant och hur intervjun skulle gå till. Varefter aktörerna återkom med svar, schemalades intervjuer. Utifrån det första urvalet intervjuades sex aktörer, två offentliga aktörer och fyra e-handelsföretagare. Två av aktörerna rekommenderade i sin tur lämpliga respondenter med erfarenheter relevanta för studiens syfte. För resterande två intervjuer tillämpades såldes ett 'snöbollsurval' (Bryman 2016). Sammanlagt intervjuades åtta aktörer (tabell 2).

Tabell 2. Sammanställning respondenter

	Datum för intervju	Aktör
Respondent 1	18/11	Kalmar Kommun; företagslots
Respondent 2	20/11	Tidig e-handelsentreprenör
Respondent 3	23/11	E-handlare
Respondent 4	24/11	E-handlare
Respondent 5	25/11	Kalmar Science Park; projektledare digitala affärer
Respondent 6	30/11	E-handlare
Respondent 7	30/11	Regionen; basenhetschef projekt- och företagsstöd
Respondent 8	1/12	Tidig e-handelsentreprenör

Lind (2014) menar att den mångdimensionella aspekten i kvalitativ forskning innebär en begränsning för kvantiteten i enheter undersökta och att fokus istället bör riktas åt det insamlade underlagets relevans i enlighet med uppsatsens syfte (ibid). Då syftet för den aktuella studien är att ge en fördjupad förståelse för hur lokala aktörers agens har bidragit till klusterutvecklingen över tid utgjorde fokus för det åtta intervjuerna att gå på djupet och skapa en förståelse för en komplex klusterutveckling. Respondenternas perspektiv på utvecklingen föreligger således också det insamlade underlaget för analys. I enlighet med diskussion om vad ett tillräckligt omfattande urval är möjliggjorde också syftet med undersökningen, där

aktörernas handling är i fokus, att det insamlade underlaget kan ge en tillförlitlig förståelse för klusterutvecklingen utifrån lokala aktörers agens i det specifika fallet.

3.3 Etik

Forskningsetiska överväganden är viktiga att ta hänsyn till i en intervjustudie. Cloke et al. (2004) menar att en medvetenhet om vilka och hur frågor ställs är av stor vikt för att respondenten ska känna sig trygg och dela med sig av sitt perspektiv (ibid).

Uppsatsförfattaren har därför informerat respondenter i första kontakt om undersökningens syfte. Respondenterna har i början av respektive intervju informerats om att deras namn inte kommer att omnämnas i den löpande texten, utan istället vilken typ av aktör de representerar. Vidare har respondenterna fått ta ställning och ge medgivande till huruvida intervjun kan spelas in samt hur det insamlade materialet kommer att användas och förvaras.

Respondenterna har underrättats om möjlighet att inte svara på specifika frågor eller avbryta intervjun (Lind, 2014).

3.4 Tillvägagångssätt

3.4.1 Litteraturgenomgång

Inledningsvis genomfördes en genomgång av litteratur relevant för området av e-handel och klusterevolution. Litteraturgenomgången var ett sätt att bilda en uppfattning för hur området tidigare studerats och vilka teorier och metoder som vanligtvis har applicerats. Det primära materialet utgjordes av rapporter och akademiska artiklar. Utifrån litteraturgenomgången påbörjades arbetet att utforma en specifik problemformulering. Fortsatt har processen av genomläsning av litteratur varit ett konstant inslag i undersökningsprocessen för att bidra till nya infallsvinklar under empiriinsamling och analysarbete (Bryman, 2016).

3.4.1.1 Övrigt material

Under litteraturgenomgången uppkom rapporter och strategidokument för Region Kalmar och Kalmar kommun inom vilket e-handel behandlades. Samma dokument refererades till flertalet gånger i två av intervjuerna. Som ett komplimenterande element till intervjuer har därför ett av dokumenten inkluderats i empiri avsnittet för att förtydliga årtal och specifika målformuleringar relaterade till klusterutvecklingen.

3.4.2 Intervjuer

För att i enlighet med syftet fördjupa förståelsen för hur lokala aktörer agens påverkar och bidrar till kluster-evolution, samlades primärdata in via intervjuer. Totalt genomfördes åtta intervjuer med aktörer involverade i e-handelsklustrets utveckling i Kalmar från första initiativ fram till idag. I enlighet med rådande uppmaningar att begränsa antalet sociala interaktioner till följd av coronapandemin genomfördes intervjuerna med social distansering (Folkhälsomyndigheten, 2020). Två av intervjuerna hölls på telefon. Resterande sex intervjuer hölls via nätbaserade konferensverktyg med kamera, vilket värderas som en värdefull tillgång för ett mer interaktivt samtal (Bryman 2016). Sju av intervjuerna varade mellan 45 och 60 minuter medan den åttonde varade i 15 minuter till följd av respondentens begränsade tidstillgång. De sex intervjuer som hölls online spelades in med samtycke från respondenterna, medan de två intervjuer som hölls över telefon inte gjorde det.

Intervjuerna antog en semistrukturerad form för att ge utrymme åt respondenterna att, inom ramen för ämnet, konversera fritt och styra samtalet utefter sitt perspektiv (Cloke et al, 2004). Ett antal teman relaterade till syftet med undersökningen och forskningsfrågan identifierades initialt, utefter vilka öppna intervjufrågor formulerades. På så sätt kunde flexibilitet i intervjun upprätthållas där de explicita frågorna i viss utsträckning kunde variera mellan intervjuer men säkerställas vara inom ramen för det övergripande temat för att säkerställa tillförlitlighet. Strukturen för intervjun möjliggjorde en dynamisk konversation där respondenterna tilläts utveckla och fördjupa specifika sektioner som de ansåg vara viktiga i sammanhanget (Bryman, 2016). Teman med tillhörande frågor sammanställdes i en intervjuguide (bilaga 1). Sammantaget var strukturen för intervjuerna med övergripande teman tillåtande för respondenterna med varierande positioner.

3.4.3 Bearbetning material

De inspelade intervjuerna transkriberades och de anteckningar som togs under telefonintervjuerna sammanställdes löpande. Genom att sammanställa och analysera data löpande kunde också de teman som framkom i en intervju utgöra frågor i en senare intervju (Bryman 2016). Då intresset är att studera hur agens bidrag till evolution av kluster skapades initialt en förståelse för klustrets utveckling över tid. Den abduktiva ansatsen tillät att löpande inkorporera teorin (Lind, 2014) om klusterlivscyklar och förändringsagens och sålunda bilda en uppfattning av den övergripande evolutionen av klustret och aktörernas bidrag till den. Yin

(2017) föreslår att en tidsserieanalys kan användas för att analysera fallstudier, framförallt för att ge svar på hur- och varför-frågor i relation till samband av händelser över tid. Med bakgrund i en sådan analysstrategi bearbetades materialet initialt genom att koda empirin och organisera utefter en tidslinje, från första initiativ taget av lokala aktörer till idag (ibid). Utifrån materialet kunde tre faser i utvecklingen särskiljas, där övergången från en fas till en annan utgjorde en ny riktning för klustrets utveckling. Utifrån respektive fas tematiserad empirin utifrån aktörer. I enlighet med de teman som framkom för respektive aktör i respektive fas under kodningen av intervjuerna organiserades empirin efter relevanta underrubriker (Bryman, 2016). De intervjuade aktörerna kategoriserades som tidiga e-handelsentreprenörer, e-handlare, Region Kalmar, Kalmar kommun och Kalmar Science Park.

3.4.4 Analys

Med bakgrund i tidsserieanalysen (Yin, 2017) analyserades respektive fas sedermera utefter hur de lokala aktörernas agens bidragit till klusterevolutionen. De olika aktörernas agerande under respektive fas analyserades utefter de tre typerna av förändringsagens och placerades därefter i ramverket för analysen (se tabell 1). Genom att identifiera de lokala aktörernas agens i klusterevolutionen kunde också evolutionen av det specifika klustrets relateras till teorin av klusterlivscyklar, utifrån vilken också passager mellan klusterlivscykel teorin och förändringsagens teorin kunde identifieras för att senare kunna diskuteras. Analysen möjliggjorde även att återigen reflektera över empirin och sedermera utesluta de delar som identifierades att inte bidra till att besvara frågeställningen och därmed inte vara relevans för uppsatsens syfte (Lind, 2014).

3.5 Pålitlighet, träffsäkerhet och autenticitet

För att utvärdera undersökningen är pålitligheten ett central begrepp att reflektera kring. Pålitligheten kan säkerställas genom att genomförandet av studien tydligt framgår så att utomstående kan granska processen (Lind, 2014). Det föreliggande metodkapitlet är ämnat tillförsäkra pålitligheten genom att redovisa för den bakomliggande undersökningsprocessen. Lind (2014) belyser vidare vikten av begreppet träffsäkerhet för att sätta det valda empiriska fallet i relation till fenomenet som undersöks och hur det svarar för syftet (ibid). Den kvalitativa metoden vald, där datainsamlingen har utgått ifrån intervjuer har åsyftat att fördjupa förståelsen för hur aktörers agens påverkar och bidrar till klusterevolution i ett

specifikt fall. En fallstudie kan därför, i enlighet med uppsatsens syfte, anses användbart för det studerade fenomenet. Det föreligger den hermeneutiska metodiken att förstå och tolka empirin, varför undersökningen inte kan vara fullt objektiv. Sålunda är studiens äkthet viktigt att ifrågasätta för att säkerställa en rättvis representation av det empiriska underlaget där det tydligt framgår att forskaren inte fritt tolkat materialet eller tagit underlaget ur sammanhang (Bryman, 2016). I den aktuella undersökningen har det säkerställts under intervjusituationen att respondenten tillåtits uttrycka sig fritt. Materialet har sedan transkriberats för att säkerställa en fullständig förståelse för respondenternas svar, och för att säkerställa att respondenterna i framställningen av underlaget återgivits rättvist. Tillsammans är detta ett tillvägagångsätt som föreslås stärka undersökningens autenticitet (Lind, 2014).

3.6 Metodkritik

Som diskuterat har en kritisk reflektion löpande ifrågasatt uppsatsens pålitlighet, autenticitet och träffsäkerhet. Samtidigt föreligger den kvalitativa metoden utmaningar som bör tas i anspråk vid utvärdering av undersökningens resultat. Generalisering av studiens resultat är ett sådant, för en fallstudie i synnerhet. Det är därför viktigt att inte värdera resultatet av fallstudien till att vara generaliserbart för en hel population då urvalet är för litet (Denscombe, 2010). Vidare är detta något som kan tala emot användandet av en kvalitativ metod i form av en fallstudie. Dock kan fallstudien istället vara ett sätt att ge empirisk grund åt teoretiska koncept (Yin, 2017), vilket för det studerade fenomenet är önskvärt.

4 Resultat

Följande presenteras den empiri som ligger till grund för analysen av klustrets utveckling. Tre tydliga faser i klustrets utveckling går att urskilja utifrån specifika händelser som ändrat riktning för klustrets utveckling. Följande kommer de tre faserna att presenteras i kronologisk ordning.

4.1 Fas 1 – Entreprenörer driver e-handelsutveckling

4.1.1 Tidiga e-handelsentreprenörer

Den första fasen i evolutionen av e-handelsklustret i Kalmar var inledningsvis en entreprenörsdriven process av de två intervjuade tidiga e-handelsentreprenörerna. Det två entreprenörer hade olika bakgrunder men såg på varsitt håll tillväxtpotentialer i IT-sektorn och inte minst med e-handel. Perioden tog sin början under tidigt 2000-tal. Vid denna tid var e-handel ett nytt fenomen i Sverige och även i Europa. Den e-handelsmarknad som låg längst fram var USA. Detta faktum utgjorde såväl en möjlighet som ett hinder för de två tidiga e-handelsentreprenörerna i Kalmar (Respondent: 8 & 2).

Det fanns i Kalmar inga direkta förutsättningar kopplade till e-handel som var anledningen till att de båda entreprenörerna valde att etablera sina respektive e-handelsbolag i Kalmar.

Anledningen att det blev just e-handel var snarare ett resultat av ett entreprenöriellt tankesätt och ett intresse för internet och dess möjligheter. De båda entreprenörerna hade erfarenheter av IT-sektorn och hur IT kunde användas för att effektivisera handel genom att digitalisera den. Intresset var en drivande byggsten i utvecklingen av e-handel i Kalmar. Framförallt är det noterbart när hinder som i ett initialt skede förelåg utveckling av e-handel studeras.

Respektive tidig entreprenör framför att den begränsade kunskapen kring e-handel regionalt men också nationellt som internationellt var ett hinder för en snabb och effektiv etablering. Såväl betalningslösningar, sökoptimering till hemsida-bygge behövde byggas från grunden. I många fall fanns inte den spetskompetens som efterfrågades lokalt. Fanns den nationellt var den dyr och svårtillgänglig på grund av lokaliseringen i Kalmar. I vissa fall ställdes även de tidiga entreprenörerna inför utmaningar där de själva inte visste vilken specifik kunskap som var nödvändig för fortsatt utveckling, utan fick testa sig fram för att komma vidare i utvecklingen (Respondent: 8 & 2).

De två e-handelsentreprenörerna pekar på att det första noterbara skiftet i det som senare kom att utvecklas till ett e-handelskluster i Kalmar var när de tidiga entreprenörerna gick samma och grundande Kalmar E-handelsförening. Den ideella handelsföreningen etablerades på initiativ av de två tidiga entreprenörerna för att på ett mer organiserat sätt utbyta kunskap sinsemellan. Handelsföreningen växte när fler entreprenörer i Kalmar fick höra om e-handel och dess möjligheter. I takt med att föreningen expanderade ökade periodiciteten på antalet träffar. Agendan för träffarna redigerades också. När antalet e-handelsföretag i Kalmar växte ökade också incitamenten för såväl regionala som nationella företag som arbetade med diverse, för e-handeln, relaterade tjänster att besöka och föreläsa för handelsföreningen. På så sätt breddades kompetensen inom föreningen och förankrades lokalt. De båda tidiga entreprenörerna framhåller kunskapsutbytet mellan e-handlare inom nätverket som den främsta anledningen till att e-handel växte i Kalmar. En faktor som underlättade kunskapsutbytet var att företagen inte var i direkt konkurrens, då respektive e-handel sålde produkter åt särskilda marknader. Stöd och hjälp var därför snarare riktat mot e-handel som handelsform. Även det faktum att företagen växte i olika takt lade grund för en bredare kunskapsbas inom föreningen och utgjorde grogrund för nya e-handelsföretag (Respondent: 8 & 2).

4.1.2 Kalmar Science Park

Kalmar Science park, ett kommunalt bolag, som ägs av Kalmar kommun till 93 procent involverades i handelsföreningen år 2007 genom ett partnerskap. Kalmar Science Park hade tillgång till kontorslokaler som nätverket kunde använda sig av för möten. Kalmar Science Park arbete med nätverket intensifierades år 2010 när de tillsammans med e-handelsnätverket, Svensk handel och Sydsvenska handelskammaren stod värd för en E-handelsdag i Kalmar (Respondent: 5). “Vi kryddade det här med att en gång om året göra en E-handelsdag för att bidra till samhällets möjligheter att bygga upp e-handel kompetens inom regionen i Kalmar” (Respondent: 8). Kunskapen som fanns inom E-handel i Kalmar kunde på så sätt spridas till en bredare publik. Kalmar satte också ett namn på kartan som E-handels stad (Respondent: 7).

4.1.3 Region Kalmar

En av de tidiga e-handelsentreprenörerna betonar att kunskap i ett tidigt skede var begränsad på ett nationellt plan. Med begränsade möjligheter att utbyta kunskap via internet vid den här

tiden var vissa resor nödvändiga för fortsatt utveckling. En av de tidiga e-handelsentreprenörerna fick hjälp av Region Kalmar med att finansiera resor till internationella e-handelskonferenser. Kunskaper som fanns internationellt var för den aktuella entreprenören nödvändiga för att inhämta kunskap som inte fanns i Sverige och på så sätt kunna ligga längst fram i e-handelsbolagutveckling i Sverige (Respondent: 8).

4.2 Fas 2 – Ett växande e-handelskluster

De två tidiga entreprenörerna satt i styrelsen för e-handelsföreningen men fick i takt med att de respektive företagen växte mindre tid för att driva föreningen. I takt med att e-handelsföreningen växte kan därför andra regionala aktörer identifieras som drivande av e-handelsutvecklingen i Kalmar.

4.2.1 Kalmar Science Park

2012 blev Kalmar Science Park huvudman för e-handelsföreningen och bildade Kalmar Science Park e-commerce. Omorganisationen följde av att de tidiga entreprenörerna sökte stöd av en organisation som kunde bistå med praktisk hjälp för att organisera e-handelsföreningen och ta över den fullständiga driften. Kalmar Science Park var en naturlig part att driva e-handelsklustret eftersom verksamheten kretsar kring företagsutveckling (Respondent: 2, 6 & 8). Kalmar Science Park hade initialt ingen specifik kompetens inom e-handel men såg en möjlighet att tillvarata den e-handelskompetens som under en tid hade byggts upp i Kalmar. 2013 gick Kalmar Science park, tillsammans med Kalmar kommun, ut och sa att man skulle bli ett logistikcentrum för e-handel (Respondent: 6). Till följd av det nya projektet inom Kalmar Science park följde fler initiativ från kommunägda bolag. KIFAB, det kommunala bostadsbolaget, satte upp mål att bygga ett logistikcentrum. Planen drogs tillbaka år 2014 med motivationen att de logistiska förutsättningarna var begränsade, lång restid till postens distributionscenter var en anledning. Istället formulerades visionen för e-handel i Kalmar om till att skapa ett lokalt kompetenscentrum för e-handel (Respondent: 1 & 6).

Formuleringen av visionen att bli ett kompetenscentrum för e-handel fick då också en bredare regional förankring, från att inledningsvis varit ett projekt initierat och finansierat av Kalmar kommun. Intresse för e-handel sträckte sig över kommungränser inom regionen vilket ökade incitamenten för Region Kalmar att stödja verksamheten. En tydligare nisch av specifik e-

handelskompetensutveckling inom Kalmar Science Park bidrog till att kommunförbundet kunde stödja projektet med finansiella medel (Respondent: 7).

4.2.2 Region Kalmar

Regionförbundet i Kalmar formulerade år 2014 en digitaliseringsstrategi för regionen i form av en regional digital agenda. Agenda initierades på uppdrag av regeringen och baserades på en digitaliseringsstrategi inom EU. Den grundläggande målsättningen var att ta del av digitaliseringens möjligheter och framarbete strategier för ett tillvägagångssätt, samt vara förberedd för utmaningar som följer med digitalisering. Tidigt i processen bestämdes det att inte enbart Kalmar regionens kommuner skulle samverka för att uppnå målen utan att även näringslivet skulle involveras. I och med agendan följde således ett mer formellt arbete mellan kommunerna, regionen och andra aktörer som kunde bidra till utvecklingen (Respondent: 7). I digitaliserings agendan *IT i människans tjänst Digital Agenda för Kalmar län* formulerade regionförbundet en målsättning att “Kalmar län utvecklas till Sveriges e-handelshamn” (Region Förbundet Kalmar Län, 2017). Den digitala agenda omfattade ett bredare digitaliseringsarbete och e-handeln var ett fokusområde för digitaliseringen inom näringslivet (Respondent: 7). Kalmar Science Park, kommunerna i regionen, Region Kalmar och näringslivets organisationer var tillsammans ansvariga för att öka kunskapen om e-handel genom att skapa arenor för kunskapsutbyten och tillgodose utbildningsbehov för företagen. En målsättning var därför att ta fram ett utbildningspaket för entreprenörer och företag riktat mot e-handel, digital marknadsföring och sociala medier. Ytterligare mål var att utveckla IT-utbildningar tillsammans med Linnéuniversitetet för att stärka regionens konkurrenskraft (Region Förbundet Kalmar Län, 2017). Kalmar Science Park var projektägare för målet att Kalmar Läns satsning att bli Sveriges e-handelshamn (Respondent: 7).

4.2.3 Tidiga e-handelsentreprenörer

E-handelskunskapen i Kalmar Science Park var under denna fas begränsad. Den specifika e-handelskunskapen fick därför hämtas utifrån. De tidiga e-handelsentreprenörerna var involverade på konsultbasis, och antog framförallt en rådgivande roll. Genom sina kunskaper kunde de bidra med kontakter. De kunde också ge uppslag på områden att diskutera under möten som var aktuella och viktiga i ett utvecklingssyfte för e-handeln i det aktuella stadiet (Respondent: 2, 5 & 8).

4.3 Fas 3 - Från e-handelskluster till digitala affärer

År 2016 kan en ny fas identifieras när en bredare agenda för arbetet med e-handel formulerades, från Kalmar Science Park e-commerce-kluster till digitala affärer. En utvärdering av den digitala agendan från 2014 gjordes år 2017 där det konstaterades att en bredare formulering av projektet till att innefatta digitala affärer skulle underlätta arbetet med utbildningspaket för företag och entreprenörer i e-handelsrelaterade branscher (Respondent: 5 & 7). En ny regional utvecklingsstrategi för digitalisering togs fram för verksamhetsår 2019–2020 inom vilken digitala affärer ersatte tidigare fokus på e-handel för att fånga den del av digitaliseringen som inte är direkt riktad mot handel. Anslag på 5,2 miljoner till delades Kalmar Science Park för att leda projektet och var en fortsättning på det arbete som Kalmar Science Park påbörjat med att etablera ett nätverk inom digitala affärer. Mer konkret var pengarna ämnade att användas för rådgivning, seminarier och expertinköp för att bilda ett kompetenscentrum öppet för nationella och internationella företag och organisationer. Klustret var på så sätt ämnat som ett verktyg för en övergripande regional utveckling i Kalmar (Respondent: 5).

4.3.1 Kalmar Science Park

Investeringen möjliggjorde satsningar på de verksamheter som fanns etablerade i Kalmar Science park, vilket genererade efterföljande investeringar från nationell nivå. Den inkubatorverksamhet som Kalmar Science Park tog över driften för år 2007, från en hopslagning av Högskolan i Kalmars inkubator med förlagan av inkubatorverksamheten i Kalmar Science Park tilldelades år 2017 stöd från Vinnova. Anslaget på 1 miljon kronor var en följd av att Kalmar Science Parks inkubator blev utnämnd till en av Sverige Excellens-inkubatorer. Pengarna var avsatt till utveckling av inkubatorverksamheten under 2018. Inkubatorverksamheten var och är också en integrerad del i digitala affärer klustret. Företag som antas ha potential att skala nationellt och internationellt blir antagna och får under 12 till 18 månader stöd med att bygga sitt bolag. Efter den tiden finns det en naturlig övergång till digital affärer-klustret, som är nätverket för digitala affärer som drivs av Kalmar Science Park (Respondent: 5).

Arbetet med att bygga ett kunskapscenter för digitala affärer med Kalmar Science Park i spetsen har fortsatt. I juli 2020 fick digitala affärer klustret ett nytt anslag för Digibusiness 2.0. Pengar tilldelas från Europeiska Regionala utvecklingsfonden och Region Kalmar. Målet

med projektet är att fortsätta arbetet med att företag i hela länet ska kunna skapa konkurrenskraft genom digitalisering (Respondent: 7). Hittills har de båda Digibusiness-projekten genererat en ökad bredd i kunskapsbasen inom verksamheten och för regionen i stort. Medlemsantalet har ökat till att idag omfatta 120 företag. Den interna kunskapen inom Kalmar Science Park förstärktes under 2018 genom en anställning av en person som arbetat i e-handelsbranschen i flertalet år vilket också möjliggjorde att företag kunde vända sig till Kalmar Science Park i fler frågor rörande digitala affärer än vad som varit möjligt tidigare. Ett ökat antal medlemmar har också möjliggjort kunskapsutbyte mellan företag i samma stadie av tillväxt och bransch vilket har resulterat i att utbytet företag emellan har blivit mer konstruktivt och givande för alla inblandade parter (Respondent: 5).

Kalmar Science Park arbetar vidare med att förstärka synergierna genom att adressera de brister som finns i regionen. Kompetensförsörjningen har varit och är en sådan. I 2017 års uppföljning av den digitala agendan konstaterades en brist i fråga om Linnéuniversitetets arbete för att etablera en strategisk yrkeshögskola (Region Förbundet Kalmar Län, 2017). Kalmar Science Park ska vara bryggan mellan näringsliv, akademi och offentlig sektor varför också Linnéuniversitetet sitter i styrelsen för Kalmar Science Park. Det finns relevanta utbildningar inom e-handels segmentet på Linnéuniversitetet, exempelvis en logistikutbildning (Respondent: 5). Alla intervjuade e-handlarna lyfter däremot fram att delar av den efterfrågade kompetensen för respektive verksamhet inte finns att tillgå i Kalmar. Två av e-handlarna påpekar en tydlig koppling mellan Linnéuniversitetet och kompetensförsörjningen för digitala affärer, där de möjligheter som potentiellt finns inom universitet inte tillvaratas och når ut till företagen (Respondent: 6 & 8). En av e-handlarna påpekar att en bättre integration av näringslivet i utbildningarna på universitet i Kalmar skulle vara fördelaktigt för att få studenter att stanna i Kalmar efter utbildningen. Vidare pekar e-handlaren på att ett tätare och långsiktigt arbete behövs för att behov från företagen inom området ska kunna tillgodoses när elever kommer ut på arbetsmarknaden (Respondent 8). En e-handlare söker en partner men menar att trots att utbildningar finns tar det tid tills den rätta kompetensen blir anställningsbar. Detta menar e-handlaren kan vara en bidragande faktor till att e-handelsföretaget tvingas söka sig utanför Kalmar för att lyckas med en etablering (Respondent: 3).

Kalmar Science Park har adresserat kompetensförsörjningsfrågan. I takt med att företagen har ökat, har också Kalmar Science Parks inflytande ökat. Ett sätt som det har använts är att

attrahera en e-handelsutbildning genom ett aktivt säljarbete. IHM Business School visade intresse för att etablera en e-handelsutbildning i Kalmar. Kalmar Science Park bjöd in IHM och e-handlare i regionen till en konferens där e-handlare fick ventilera sina behov och möjligheter att ta emot studenter. Hösten år 2020 startade en E-commerce managerutbildning i Kalmar Science Parks lokaler i Kalmar. På liknande sätt innebär ett ökat inflytande för Kalmar Science Park att en konstruktiv dialog med kommuner i regionen och Postnord kan skapas, där Kalmar Science Park kan vara rösten för e-handlarnas intresse. ”Det skapar en helt annan legitimitet när vi går till aktörer” (Respondent: 5). Kalmar Science Park blir också ansiktet utåt och länken mellan olika aktörer på e-handels scenen. Kalmar Science Park ser det som en viktig aspekt att bibehålla företag i sina nätverk och i Kalmar. Fler bolag leder till större inflytande (Respondent: 5).

4.3.2 Region Kalmar

Region Kalmar instämmer i ett ökat anseende av Kalmar på den nationella arenan för frågor kopplade till regelverk för e-handel och digitala affärer, ett forum där regionen proaktivt arbetar för att påverka för att förändra e-handelsrelaterade institutioner för att bidra till fortsatt utveckling. Regionen kan också stötta företag inom digitala affärer i stort genom att stimulera nya satsningar och projekt av t.ex. Vinnova och Tillväxtverket. De långa traditionen av e-handel, Kalmar kommuns tidiga initiativ för att stödja e-handel och närvaron av starka e-handelsdrakar lyfts fram som anledning till att Region Kalmars har en röst i sammanhanget. I dagsläget är Region Kalmar inblandade i utvecklingen av digitala affärer genom att de medfinansierar projekt inom Kalmar Science park. Regionen har även ett övergripande ansvar för infrastrukturfrågor inom vilket näringslivet står högt på agendan och yrkestrafiken uppmärksammas, dels som en följd av hög e-handels närvaro men också som följd av stora företag i länet generellt. Enskilda företag kan fortsatt få stöd av regionen genom konsultcheckar. Det mest vanliga ändamålet regionens företagsstöd idag används är inom e-handelswebbshopsutveckling för nyetablerade företag (Respondent: 7).

Regionen har även ett övergripande ansvar för den breda kompetensförsörjningen i hela länet. De arbetar med ett antal aktörer som kan leverera utbildning och de som tar fram prognoser för framtida kompetensbehov, däribland arbetsförmedlingen. E-handeln ses av regionen som en inkörsport till att öka kompetens i länet inom industri som kräver IT-kunskap samt en givande arbetsplats för ungdomar som kommer ut i arbetslivet. Däremot framkommer att mer arbete skulle kunna riktas till att synliggöra hela regionen som en plats att styra och driva

företag på. Regionen arbetar även med att utveckla Kalmar Science Parks inkubatorverksamhet. I projektform finansierar Region Kalmar Kalmar Science Park till att utvidga inkubatorverksamheten att ingå sex kommuner i länet. Regionen har också ett politiskt uppdrag att erbjuda inkubatorverksamhet i hela länet. Utredningsarbete pågår och ska vara klart 2021 (Respondent: 7).

Regionen har ytterligare breddat uppdrager till Kalmar Science park. I ett samverksprojekt mellan Region Kalmar län, Linnéuniversitet och Kalmar Science Park utvecklas eHealth Arena som ämnar att etablera Kalmar som en ledande region inom e-hälsainnovationer. Trots att projektet inte direkt är riktat mot e-handel berör det och involverar IT i form av tjänster på internet och kan på så vis inverka på den övergripande IT-kunskapen i Kalmar. Under rådande coronakris har regionen i Kalmar även tilldelat Kalmar Science Park ett uppdrag för att skapa en E-handelsutbildning för regionala butiker. Regionen anser att den e-handelskompetens som finns i Kalmar kan vara en central faktor för att hjälpa lokal handel att tillvarata digitaliseringens möjligheter (Respondent: 7).

4.3.3 Kalmar kommun

Kalmar kommun är i dagsläget fortsatt ägare av Kalmar Science Park till 93 procent. Kommunen arbetar också på andra plan med e-handelsfrågor men framförallt med övergripande frågor relaterade till företagande. Kalmar kommun har en genomgående vision om att det ska vara enkelt att starta företag i kommunen och arbetar för att kommunen ska serva företag. Kommunen har avtal med nyföretagarrådgivning och de har även startat ett nätverk med ett antal offentliga aktörer (Region Kalmar, arbetsförmedlingen, Ung företagsamhet, Almi och Skatteverket) som möter företag innan eller i ett tidigt stadiet av företagsresan och som ämnar förenkla och förbättra servicen till företag. Samarbetet ökar också förtroendet aktörerna mellan. Nätverket startade för att den ena parten inte visste vad den andra gjorde. ”Man har ingen gräddfil för att man är e-handlare, men man har gräddfil för att man är företagare och vill göra något som utvecklar sitt företag, för i slutändan utvecklar det Kalmar” (Respondent:1).

Givet Kalmars geografiska läge utan stora allfartsleder i närheten finns en historisk brist på lokaler i Kalmar. För att behålla företag på orten och framförallt e-handlare som är i behov av lagerlokaler projekteras idag för en anpassad infrastruktur med planlagd mark på strategiska platser i den kommunala planstrategin. Planeringen sker utefter de behov som diverse aktörer

i kontakt med kommun lyfter fram som centrala. Kommunen försöker även vara förutsägbara i sin planering för att växande e-handelsbolag ska ha tillgång till mark vid behov. Vidare arbetar kommunen för att samla alla aktörer som kan vara viktiga vid en etablering av ett nytt företag i Kalmar vid ett och samma tillfälle för att underlätta för företagen som visar intresse av att etablera sig i Kalmar (Respondent: 1).

Kommunen arbetar i ett projekt, Kalmarsundsregionen, med 4 övriga kommuner i närområdet för att tillsammans öka företag och organisationers konkurrenskraft i området. Under mottot #entidattleva understryks förhållningssättet till vilken typ av region som eftersträvas gemensamt. ”Det är lätt att försöka vilja bli en storstad men vi säger nej här är det lite lugnare och mysigare” (Respondent: 1). Kommunerna arbetar för att förstärka en bild av regionen som en plats för hela familjen där arbetet är en del av livet men mervärde skapas genom närhet till natur och hav. På samma sätt arbetas för att attrahera ”hemvändare” med relevant kunskap. Kommunen har uppmärksammat ett stärkt mönster av att personer återkommer från storstadsregionerna för att bilda familj i Kalmar (Respondent: 1).

4.3.4 E-handlare

De verksamma e-handlarna idag lyfter fram stöd från ett antal offentliga aktörer som har varit viktiga i företagets etablering och utveckling. Gemensamt för aktiva e-handlare idag är att dem upplever att de på ett övergripande plan finns en positiv inställning till e-handel i Kalmar. Miljön uppmuntrar företagande överlag och e-handel i synnerhet. Den positiva inställningen tar sig uttryck på olika sätt. Dels genom konkreta handlingar av aktörer inom klustret, dels mellan e-handlarna själva (Respondent: 2, 3, 4, 6 & 8).

Två av e-handlarna idag har varit medlemmar i Kalmar Science Parks inkubatorverksamhet och lyfter fram hur erfarenheter från inkubatorsverksamheten har varit viktiga för etableringen av respektive bolag (Respondent: 3 & 6). Ett av företagen ser också en koppling mellan att ha varit med i inkubatorverksamheten och förtroende från banker och stöd från regionen (Respondent: 6). Regionens konsultcheckar framhålls av ett e-handelsföretag som gynnsam vid företagets marknadssatsningar utomlands, där regionen bidrar med finansiellt stöd (Respondent: 6). Kalmar kommuns hjälp med att söka lokaler och planlägga mark för framtida etableringar lyfts fram av två av e-handlarna som en viktig tjänst. (Respondent: 3 & 8). Däremot lyfter en av de e-handlarna fram att hjälpen inte sällan stannar vid politiska frågor och att hjälpen kom först när företaget skalat upp sin verksamhet.

Samtliga e-handlare framhåller Kalmar Science Park och nätverken som uppstår runt omkring e-handelsklustret som en unik egenskap som utmärker Kalmar som e-handelsstad. Däremot skiljer det sig delvis i vilket forum som diverse e-handlare utbyter kunskap med andra e-handlare och relaterade företag. Majoriteten av e-handlarna menar att Kalmar Science Parks verksamhet och deras organiserade träffar är viktiga för att hålla sig uppdaterade inom e-handelsbranschen. Alla aktörer ingår också i små grupperingar som har uppstått utanför de officiella nätverken, till följd av att Kalmar är en förhållandevis liten stad och att det finns en kultur av att dela med sig av kunskap (Respondent: 2, 3, 4, 6 & 8). En av e-handlarna pekar särskilt ut kunskapsutbytet mellan e-handlare i Kalmar som viktigt för att många står inför liknande utmaningar givet de geografiska förutsättningarna på den specifika platsen (Respondent 6).

Däremot pekar samtliga e-handlare på utmaningar givet den geografiska lokaliseringen i Kalmar. Faktorer som lyfts fram är marknadsföring, återförsäljare och specifik IT-kunskap. Trots utmaningar framkommer i fyra av fem intervjuer med e-handlare att Kalmar som plats att bo och leva överväger geografiska utmaningar för att driva respektive e-handelsföretag. På samma sätt framkommer i en av intervjuerna med en e-handlare att Kalmar som en bra plats att bo på också avspeglar sig i rekrytering av medarbetare. Kalmar lockar med andra värden utöver arbetet vilket syns i långa anställningar (Respondent: 2, 3, 4, 6 & 8).

De tidiga e-handlarna finns fortsatt kvar i Kalmar och jobbar fortsatt med att vara involverade i e-handel i Kalmar. En av de tidiga e-handels entreprenörerna arbetar ideellt mot Kalmar Science Park för att dela med sig av sin kunskap. Den andra tidiga e-handels entreprenörerna är involverad i ett nytt e-handelsföretag på orten. Respektive aktör värdesätter att fortsatt bidra till Kalmar utveckling inom e-handel och ser hur den tidiga kunskapen de besitter framgent kan bibehålla Kalmar status som en av de första e-handelsstäderna (Respondent: 2 & 8).

5 Analys

Utifrån resultatdelens tre identifierade faser kommer följande de lokala aktörernas agens i respektive fas att identifieras och analyseras i enlighet med teorin av förändringsagens. Aktörernas agens placeras i det konceptuella ramverket. Vidare förankras och analyseras klusterevolutionen utifrån litteratur behandlad i teoriavsnittet.

5.1 Fas 1

Det finns ett tydligt mönster av innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap i den första fasen. Grillitsch & Sotarauta (2020) pekar på hur den individuella entreprenören är en viktig aktör för att uppmärksamma, utnyttja en möjligt och skapa en ny utvecklingsväg (*ibid*). De två tidiga e-handelsentreprenörernas agens i den första fasen av utvecklingen av e-handelsklustret i Kalmar stämmer väl överens med den av innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap. Baserat på ett intresse för IT-sektorn och e-handel använde de två entreprenörerna sina respektive kunskaper för att grunda varsitt e-handelsföretag i Kalmar. Uppkomsten av e-handelsklustret i Kalmar kan därför inte förklaras som en helt slumpmässig händelse som en av förklaringarna av klusterlivscykelteorin ger till ett klusters uppkomst Menzel & Fornhal (2010). På samma sätt är det noterbart att den nya vägutvecklingen i form av e-handel i Kalmar inte var grundad på specifika e-handelsrelaterade kunskaper som fanns i regionen initialt (Boschma & Wenting 2007) eller ett resultat av lokala spin-offs (Menzel & Fornhal, 2010). Däremot var det entreprenörerna som lade grunden till en ny vägutveckling genom att arbeta för att tillvarata framtida möjligheter. I enlighet med hur Martin & Sunley (2006) påvisar vikten av den enskilde entreprenörens förmåga att mobilisera resurser för att skapa en ny vägutveckling kan framförallt de två tidiga entreprenörernas förmåga att testa sig fram för att överkomma hinder framhållas betydelsefullt för klusterevolution i ett tidigt skede. Utvecklingen belyser därmed behovet av agens för att härleda den specifika klusterevolutionen till den av aktörers agerande (Trippel et al. 2015).

De tidiga e-handelsentreprenörernas möjlighet att agera för utveckling av e-handelsklustret i Kalmar vid den specifika tiden var till stor del given av deras respektive intresse och entreprenöriella förhållningssätt. Samtidig menar Grillitsch & Sotarauta (2020) att förmågan för en aktör att verka för utveckling av en ny väg är delvis beroende på det möjlighetsutrymme som aktören ingår i, där nätverk är en aspekt. I det specifika fallet visar

grundandet av Kalmar e-handelsförening hur samarbete och nätverk var en central aspekt i klustrets utveckling, vilket i enlighet med Ter Wal & Boschma (2011) påverkar evolutionen av klustret inledningsvis. Till följd av att de tidiga e-handelsentreprenörerna i en organiserad form gick samma och började utbyta kunskap, utvecklades kunskap på ett kollektivt sätt. I och med föreningen spred sig också ordet om e-handel i Kalmar och fler entreprenörer lockades till e-handel som handelsform. Utvecklingen i den specifika fasen indikerar således att de faktorer som styrde klustrets utveckling inledningsvis inte följde utvecklingen av industrin utan kan förklaras som ett resultat av klusterspecifika processer (Maskell & Malmberg, 2007).

De tidiga e-handelsentreprenörernas förutsättningar att utveckla e-handelsföreningen och de respektive företagen var också en följd av finansiellt stöd av regionala aktörer. En av de tidiga e-handelsentreprenörerna pekar på att det initialt fanns begränsningar för att utveckla e-handeln till följd av brist på kunskap nationellt, och i Kalmar i synnerhet. De tidiga e-handelsentreprenörerna i Kalmar var pionjärer även inom e-handel i Sverige. Grillitsch & Sotarauta (2020) påvisar att det finns hinder för aktörer att utöva agens i form av innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap givet att specifika möjligheter varierar mellan regioner och tid. Därför var regionens konsultcheckar viktiga för att den aktuella aktören skulle kunna inhämta kunskap internationellt och vidare sprida den i föreningen i Kalmar. På samma sätt var det stöd av aktörer involverade i den första E-handelsdagen en viktig aspekt för att e-handelskunskapen skulle sprida sig i regionen och sätta Kalmars namn på kartan. Trots att det inte fanns några specifika lokala e-handelskunskaper utifrån vilken branschen utvecklades hade den lokala institutionella kontexten inverkan på klustrets evolution. Den institutionella miljön stödde utvecklingen och var en anledning till att regionens stigberoende kunde möjliggöra för en ny vägutveckling. En platsberoende aspekt av klusterevolutionen är således identifierbar i det specifika fallet (Martin & Sunley 2006). Samtidigt är det de tidiga e-handelsentreprenörerna agens som påvisar hur ett möjlighetsutrymme skapades trots att vissa strukturella hinder förelåg e-handelsutveckling i Kalmar initialt. Agensen visar därmed även hur e-handelsentreprenörerna utnyttjade utvecklingsmöjligheter och bidrog till klustrets utveckling. Detta belyser därmed behovet av agens för att förstå hur aktörer kan överkomma strukturella hinder och verka för utveckling (Grillitsch & Sotarauta 2020).

Den platsberoende aspekten som är identifierbar i det specifika fallet pekas också ut som särskiljande för en plats med klusteraktivitet i en inledande fas i klusterlivscykelteorin. Däremot fanns en avsaknad av vetenskaplig grund för utvecklingen i Kalmar inledningsvis,

något som i klusterlivscykelteorin framhålls som en viktig aspekt (Menzel & Fornhal, 2010). Framförallt skapade de tidiga e-handelsentreprenörerna ett möjlighetsutrymme som framgent möjliggjorde att e-handelskunskapen kunde förankras av regionala aktörer.

Tabell 3. Lokala aktörers agens i utvecklingsfas 1

	<i>Innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap</i>	<i>Institutionellt entreprenörskap</i>	<i>Platsbaserat ledarskap</i>
Tidiga e-handelsentreprenörer	Lägger grund för Kalmar som e-handelsstad och utveckling av ett kluster genom att tillvarata framtida möjligheter inom e-handel och grunda Kalmar E-handelsförening. Skapar ett möjlighetsutrymme.		
E-handlare			
Kommun			
Science park			
Region			

5.2 Fas 2

I fas två kan möjlighetsutrymmet som skapades av de tidiga e-handelsentreprenörerna i fas ett konstaterats ha utvecklats genom att institutionella strukturer tillkom och att lokala aktörers agens bidrog till att e-handelsklustret förankrades i Kalmar (Grillitsch & Sotarauta 2020).

Grillitsch & Sotarauta (2020) menar att institutionella entreprenörer är viktiga för att främja en miljö inom vilken förutsättningar för innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap skapas. Kalmar kommun och Kalmar Science Park var två viktiga aktörer som utövade agens genom att förändra institutioner under fas två. Framförallt är det noterbart genom att Kalmar Science Park verkade för en institutionell förändring när de tillsammans med Kalmar kommun gick ut

och sa att de skulle bli bäst på e-handel i Sverige. Från att Kalmar Science Park initialt antagit sig ansvaret för driften av e-handelsföreningen legitimerades en ny utvecklingsväg i Kalmar genom e-handel när de båda aktörerna officiellt formulerade en strategi för utvecklingen. Därför kan inte den institutionella kontexten som i fas ett delvis möjliggjorde klustrets uppkomst ses som en förutbestämd mall för klustrets fortsatta evolution. Kalmar Science Park och Kalmar kommuns agens i den specifika fasen indikerar hur institutionella förutsättningar kan skapas och förändras löpande av lokala aktörer och således påverka klusterevolutionen (Harris, 2020).

Klusterlivscykelteorin påvisar att evolutionen i den andra fasen drivs av att ett klusterspecifikt fokus skapas och att klustret därmed definieras (Menzel & Fornhal, 2010), vilket är tydligt för e-handelsklustret i den andra fasen av evolutionen. Klusterspecifika egenskaper framhålls vidare i klusterlivscykelteorin som en viktig aspekt för att skapa konkurrenskraft i fas två, där lokala universitet får en betydande roll (Elola et al., 2012). I det specifika fallet skapades dock klusterspecifika egenskaper genom att de tidiga e-handelsentreprenörerna var fortsatt engagerade och med hjälp av sin kunskap kunde influera utvecklingen av klustret och bidra med den kunskap som inte fanns i Kalmar. Detta tydliggör behovet av ett mikro-aktörsperspektiv för att härleda hur klustret institutionaliserades, hur klustret skapade konkurrenskraft men framförallt hur e-handelsklustrets utveckling inte enbart var ett resultat av de enskilda entreprenörernas agerande utan ett samspel av lokala aktörer agens (Hassink et al., 2019).

Den institutionella förändringen driven av aktörerna kan konstaterat ha omfattat såväl formella som informella institutioner (Rodríguez-Pose and Storper, 2006). Grillitsch & Sotarauta (2020) skiljer mellan agens driven oberoende eller av ekonomiska intressen i den institutionella förändringen. I det specifika fallet kan det argumenteras för att Kalmar Science Park och Kalmar Kommun hade ett indirekt ekonomiskt intresse då huvudfokus var att skapa en miljö som gav tillväxtpotentialer för företag, exempelvis genom initiativet att bygga ett logistikcentrum. Kalmar kommuns legitimering av e-handeln som en utvecklingsväg utvidgade möjlighetsutrymmet och skapade en institutionell miljö inom vilken andra kommunala bolag kunde följa och sätta en ny agenda för sin respektive utveckling. KIFAB:s mål att bygga ett logistikcentrum är ett exempel på hur initiativ tillkom som ämnade att utveckla e-handeln i Kalmar. Vidare pekar detta på att ett antal olika aktörer utövade agens i form av institutionellt entreprenörskap i Kalmar under den andra fasen. Följaktligen

exemplifierar den specifika klusterevolutionen att olika typer av aktörer löpande kan påverka ny vägutveckling och en stigberoende evolutionär utvecklingsbana (Harris, 2020; Trippel et al. 2015).

I och med att en nisch av e-handel formulerades inom Kalmar Science Park och intresset ökade för e-handel regionalt, kunde Region Kalmar bidra till utvecklingen. Region Kalmars förmåga att utöva agens möjliggjordes genom att EU initierade en digitaliseringsstrategi som regionen på uppdrag av regeringen år 2014 fick ansvar att implementera. Regionen som aktör utövade platsbaserat ledarskap genom att inkludera näringslivet och e-handel specifikt i den regionala digitala agendan. Likt Normann et al. (2017) påpekar finns ett behov av ett ledarskap som går över administrativa gränser. Region Kalmar identifierade kompetensområden inom regionen som inkluderades i den regionala digitala agendan. I enlighet med de sätt som Jolly et al. (2020) påvisar platsbaserat ledarskap var Region Kalmar således en viktig aktör för klusterutvecklingen. Regionens agens bidrog till utvecklingen av e-handelsklustret genom att, utefter den regionala digitala agendan, koordinera regionala aktörer och involvera dem i processen av att skapa resurser för att genomföra agendan och på så sätt bidra till utvecklingen av e-handel. Ett antal aktörer fick ansvarsområden, utefter kompetens, av regionen att tillgodose för att tillvarata digitaliseringens möjligheter. För den specifika e-handelsutvecklingen fick Kalmar Science Park ansvar att skapa arenor för kunskapsutbyten och tillgodose utbildningsbehov för företagen. Tillsammans var insatserna ämnade att göra Kalmar till Sveriges e-handelshamn. Regionens roll belyser också behovet att frångå ett snävt synsätt på aktörer som kan påverka utveckling av en ny väg till att också inkludera offentliga aktörer (Hassink et al., 2019).

Tabell 4. Lokala aktörers agens i utvecklingsfas 2

	<i>Innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap</i>	<i>Institutionellt entreprenörskap</i>	<i>Platsbaserat ledarskap</i>
Tidiga e-handelsentreprenörer			
E-handlare			

Kommun		<p>Legitimerade ny utvecklingsväg av e-handel</p> <p>Utnyttjade det möjlighetsutrymme som de tidiga e-handelsentreprenörerna skapat.</p> <p>Skapade institutionella miljöer för kommunala bolag att bidra till utvecklingen av e-handel.</p>	
Science park		<p>Legitimerade ny utvecklingsväg av e-handel</p> <p>Utnyttjade det möjlighetsutrymme som de tidiga e-handelsentreprenörerna skapat.</p>	
Region			<p>Inkluderade e-handel som utvecklingsstrategi i den regionala digitala agendan och koordinerade behov och aktörer för att tillvarata e-handels tillväxtpotential.</p>

5.3 Fas 3

I fas tre, där utvecklingen av klustret också befinner sig idag, är det framförallt platsbaserat ledarskap som bidrar till utvecklingen av e-handeln i Kalmar. Kalmar kommun, Region Kalmar och Kalmar Science Park är drivande aktörer. I enlighet med klusterlivscykelteorin antas klustret fortsatt identifieras med fas 2.

Givet den institutionella miljö som Kalmar Science Park skapade genom att legitimera E-handel som ett tillväxtområde i Kalmar kan det noteras att utvecklingen har fortskridit. Efter utvärderingen av regionens digitala agenda och omformulering av Kalmar Science Parks arbete till att omfatta digitala affärer har nya initiativ tillkommit. Kalmar Science Park har framförallt aktivt arbetat för tre områden, varför deras agens i fasen är platsbaserat ledarskap.

För det första omformulera Kalmar Science Park sitt fokus för verksamheten med e-handel till digitala affärer, detta för att även nå e-handelsrelaterade branscher och sålunda underlätta arbetet med att skapa utbildningspaket för företag och entreprenörer. Omformuleringen uppmärksammades senare av Region Kalmar och bidrog till ett anslag som var ämnat att stödja ett bredare arbetsområde med digital affärer. Det bredare arbetsområdet och satsningar som följde för att stödja relaterade verksamheter inom Kalmar Science Park var också en bidragande faktor till att Vinnova senare utnämnde inkubatorn till Execellens-inkubator och finansierade verksamheten under ett år. För det andra har Kalmar Science Park identifierade bristområden inom e-handelsklustret och mobiliserat resurser för att förstärka kompetensen inom e-handel i Kalmar. Delvis kan det ökande inflytandet, i och med att antalet företag ökat inom e-handel i Kalmar och i Kalmar Science Parks verksamhet i synnerhet, ses som en anledning till att IHM Business School valde att etablera sig i Kalmar. Dock är det också relevant att ge skäl för att, i enlighet med Grillitsch & Sotarauta (2020) benämning av en platsbaserad ledare, anledningen till att IHM etablerade sig i Kalmar var Kalmar Science Parks förmåga att koordinera olika aktörers behov i regionen och förmedla de behoven mellan i detta fall, e-handlare och en utbildningsaktör. Däremot ska nämnas att den kritik som av två av e-handlarna framförde mot den rådande kompetensbristen skulle kunna vara riktad åt Kalmar Science Park då det är deras ansvar, enligt regionen, att vara bryggan mellan näringsliv, akademi och offentlig sektor. För det tredje håller Kalmar Science Park en konstruktiv dialog i e-handlarnas intresse gentemot aktörer som kan påverka utvecklingen av e-handel i Kalmar framgent.

I enlighet med fas två i klusterlivscykeln har Kalmar blivit innehavande av en specifik bransch med geografisk koppling som verkar som en magnet för relevant arbetskraft att etablera sig och en ny vägutveckling (Bergman, 2008). Kalmar Science Parks agens i form av platsbaserat ledarskap kan förklara hur de erhållit ett ökat förtroende och att andelen medlemmar i klustret ökat. Varför lokala aktörers agens är central för att förklara klustrets evolution (Trippel et al. 2015).

Kalmar regions agerande i den nuvarande fasen kan sammanfattas till att mobilisera finansiering för vidare utveckling av digitala affärer i regionen, arbeta för e-handeln på en nationell nivå och erbjuder stöd till verkamma e-handlare i regionen. Likt Kalmar Science Park i denna fas svarar regionens agens för platsbaserat ledarskap men även institutionellt

entreprenörskap (Jolly et al., 2020). Regionens finansiella stöd till Kalmar Science Park och genom konsultcheckar till enskilda företagare framkommer vara av stor vikt för att utvecklingen av e-handel kan fortsätta i Kalmar, att nätverken kan expandera och att e-handlarna kan etablera nya verksamheter och vidga marknaden internationellt. Att regionen arbetar för att utvidga inkubatorverksamheten till att innefatta hela regionen skulle vidare kunna tolkas som en viktig aspekt i att Kalmar ska förbli en e-handelsregion, inte minst med tanke på att de e-handlare som har varit med i inkubatorverksamheten ser en direkt koppling mellan medverkande och finansiellt stöd från andra regionala aktörer. Region Kalmar visar också på platsbaserat ledarskap för deras initiativ att under rådande coronakris uppmärksamma e-handels möjligheter för lokala detaljhandlare och ge Kalmar Science Park i uppdrag att utveckla en e-handelsutbildning för samma målgrupp. Att Kalmar tidigt satsade på e-handel har givit regionen ett försprång som fortsatt är klusterutvecklingen till gagn.

Region Kalmar har också utövat institutionellt entreprenörskap under den tredje fasen. Region Kalmars proaktiva utvecklingsarbete genom att medverka och påverka e-handelsutvecklingen på ett övergripande nationellt plan och bidra till en institutionell förändringar förväntas stärka konkurrenskraften i e-handelsklustret, vilket är en utvecklingen som överensstämmer med vad som kan förväntas enligt klusterlivscykeln i den andra klusterfasen (Elola et al, 2012).

Regionen har i den nuvarande fasen också institutionaliserat en ny utvecklingsväg inom e-hälsa. Detta tyder på institutionellt entreprenörskap och kan tolkas som ett steg i att förstärka IT-kunskapen i regionen, ett område där e-handlarna påpekar kompetensbrist som kan påverka den framtida utvecklingen i Kalmar. Det tyder också på att regionen fortsatt främjar innovation (Trippel & Tödting, 2008). Region Kalmars agens verkar för att påverkar den institutionella kontexten och därmed regionens utveckling.

Kalmar kommuns agerande är mer prominent i den här fasen. Det ska noteras att Kalmar Science Park är ett kommunägt bolag varför också Kalmar kommun har varit involverad i de två tidigare faserna, både genom att legitimera e-handel och genom att finansiellt stödja Kalmar Science Park. Däremot är deras agerande i den tredje fasen mer explicit. Kalmar kommun arbetar på flertalet plan för att underlätta för företagande i kommunen generellt. Framförallt genom att koordinera insatser mellan olika aktörer, varför också agens kan konstateras vara platsbaserat ledarskap (Grillitsch & Sotarauta, 2020). En majoritet av e-handlarna framhåller att trots geografiska utmaningar med e-handel i Kalmar överväger Kalmar som plats att bo och leva. Sålunda är Kalmar kommuns arbete med övriga kommuner

i Kalmarsund för att framtona och arbeta för #entidattleva av stor betydelse för att e-handlare och medarbetare ska stanna kvar i Kalmar. Vidare pekar två av e-handlarna på att kommunens hjälp med att söka lokaler för företagen som en viktig tjänst. Kalmar kommuns arbete med övriga aktörer för att förbättra service till företagarna kan därför tolkas som en central aspekt för e-handels fortsatta utveckling. Inkluderingen av e-handels framtida behov i termer av planlagd mark tyder också på platsbaserat ledarskap där Kalmar kommun koordinerar diverse olika aktörers intressen för en fortsatt utveckling.

Sammantaget framgår det tydligt i den tredje fasen att samtliga tre offentliga aktörers agens i enlighet med förmåga verkar för att skapa förutsättningar som ger etablerings fördelar för e-handelsföretagen, varför samtliga aktörer och deras agens utgör intresse att studera för att kartlägga evolutionen (Harris, 2020). Sålunda bidrar också aktörerna till ny vägutveckling när initiativen genererar förutsättningarna som får geografisk koppling och som i sin tur driver klusterevolutionen (Ter Wal & Boschma, 2011).

Bergman (2008) belyser vikten av utbytet av tyst kunskap för klusterevolution i den andra fasen av klusterlivscykel. Samtliga intervjuade entreprenörer framhåller utbytet av kunskap inom formella forum, så som Kalmar Science Park, såväl som informella grupperingar som en central del i respektive företags utveckling. Trots utmaningar för e-handelsföretagen givet geografiska positionen i Kalmar är den geografiska närheten och kunskapsutbytet som följer mellan entreprenörerna fortsatt en stark kraft för e-handelsentreprenörer att stanna i Kalmar, såväl tidiga e-handelsentreprenörer och e-handlare, vilket tyder på betydelsen av den lokala kontexten för förankring av den specifika kunskapen och vidare dess betydelse för ny vägutveckling (Grillitsch et al., 2018). E-handlarnas agens kan i den tredje fasen av e-handelsklustrets evolution därför summeras till institutionellt entreprenörskap för deras skapande av informella institutioner som utvecklar e-handeln i Kalmar.

Tabell 5. Lokala aktörers agens i utvecklingsfas 3

	<i>Innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap</i>	<i>Institutionellt entreprenörskap</i>	<i>Platsbaserat ledarskap</i>
--	--	--	-----------------------------------

Tidiga e-handelsentreprenörer		Organisering i informella grupper för utbyte av kunskap specifik för e-handel i Kalmar.	
E-handlare		Organisering i informella grupper för utbyte av kunskap specifik för e-handel i Kalmar.	
Kommun			Koordinera insatser mellan olika aktörer för att underlätta för företagande. Inkluderar e-handel i framtida planering
Science Park			Utvidga arbetsområde till digitala affärer för att nå e-handelsrelaterade branscher. Adressera kompetensbrister och koordinera utbildningsaktörer och e-handlare.
Region		Arbeta för att förändra institutioner i relation till e-handel på nationell nivå. Förstärka IT-kunskap i Region Kalmar genom eHelath arena.	Mobilisera finansiering för vidare utveckling av digitala affärer i Kalmar. Utvidga inkubatorverksamhet i hela Region Kalmar samt verka för utbildning inom e-handel för detaljhandeln.

6 Sammanfattning & Diskussion

Uppsatsens syfte är att bidra till en djupare förståelsen för hur lokala aktörers agens påverkar och bidrar ett klusters evolution. För att sätta syftet i en kontext utgör uppsatsens empiriska fokus evolutionen av e-handelsklustret i Kalmar. Efter analysen av lokala aktörers agens i evolutionen av e-handelsklustret kan följande frågeställning nu besvaras:

- Hur har lokala aktörers agens bidragit till evolutionen av e-handelsklustret i Kalmar?

Studien visar att en bred uppsättning lokala aktörer och deras respektive agens har bidragit till e-handelsklustrets evolution över tid i Kalmar. Tre faser av utveckling är utstående där övergången mellan faserna indikerar ett skifte i aktörers agens med betydelse för riktningen av klustrets utveckling.

Initiativtagarna till e-handelsklustret i Kalmar var två tidiga e-handels entreprenörer som utifrån ett intresse för handel på internet skapade ett möjlighetsutrymme för e-handel i Kalmar. Genom aktörernas utövande av innovativt Schumpeterianskt entreprenörskap bidrog de tidiga entreprenörerna till en ny vägutveckling i Kalmar. Klustrets evolution var delvis ett resultat att entreprenörerna skapade ett nätverk för e-handlare inom vilket kunskap kunde utbytas. Samtidigt var ny vägutvecklingen platsberoende och sålunda inledningsvis också understödd av lokala institutionella och strukturella strukturer, som finansiellt stöd från Region Kalmar till entreprenörerna genom konsultcheckar.

I den andra identifierade fasen av klustrets evolution bidrog Kalmar Science Park och Kalmar kommun genom institutionellt entreprenörskap till klusterevolutionen. Genom att legitimera e-handel som en ny utvecklingsväg i Kalmar bidrog aktörernas agens till en institutionell förändring vilket förankrade klustret i Kalmar och vidgade möjlighetsutrymmet som de tidiga entreprenörerna hade skapat. Det vidgade möjlighetsutrymmet genom institutionalisering av e-handel i Kalmar möjliggjorde följaktligen för andra lokala aktörer att stödja E-handelsutvecklingen, dels övriga kommunala bolag men framförallt Region Kalmar. E-handeln formulerades till ett tillväxt- och verksamhetsområde i den digitala regional agendan som Region Kalmar införde på uppdrag av regeringen år 2014. Genom att identifiera

kompetensområden i Region Kalmar samt koordinera lokala aktörer till att skapa resurser för att utveckla Kalmar till Sveriges e-handelsnamn, utövade Region Kalmar platsbaserat ledarskap som bidrog klustrets utveckling.

I den tredje identifierade fasen påvisar analysen att samtliga intervjuade aktörers agens bidrar till klusterutvecklingen. Kalmar Science Park visar på platsbaserat ledarskap genom att ha omformulerat verksamhetsområdet till digitala affärer för att även nå e-handelsrelaterade branscher. På samma sätt har Kalmar Science Park identifierat kompetensbehov och koordinerat lokala e-handlare och utbildningsaktörer. På ett liknande sätt har Region Kalmar använt sin position för att stödja utvecklingen på ett antal geografiska nivåer. Förutom att fortsatt ge stöd till enskilda entreprenörer arbetar Region Kalmar på en nationell nivå för att påverka övergripande nationella institutioner relaterade till e-handel. Region Kalmar har även institutionaliserat e-hälsa som en ny vägutveckling och främjar således fortsatt innovation inom IT. Region Kalmars agens är således såväl platsbaserat ledarskap som institutionellt entreprenörskap. Den lokala kontexten är en central aspekt i utvecklingen av e-handel i Kalmar, framförallt för kunskapsutbyte mellan e-handelsentreprenörer i informella nätverk. I den tredje fasen bidra sålunda tidiga e-handelsentreprenörer och e-handlare till klusterevolutionen genom institutionellt entreprenörskap. Samtidigt kan Kalmar kommuns aktiva arbete för att underlätta för företagande genom att koordinera intressen på ett övergripande plan och skapa en attraktiv levnadsmiljö förstås som en stark kraft i att bibehålla e-handelskunskapen i Kalmar och således bidra till klusterevolutionen genom platsbaserat ledarskap.

6.1 Behov av agens för att förklara klusterevolution

Analysen visar att lokala aktörer i olika faser har bidragit till e-handelsklustrets evolution genom att utöva någon eller flera av de tre typer av förändringsagens. Framförallt påvisar analysen av det specifika klustrets evolution behovet av ett multiaktörsperspektiv för att förstå en komplex ny vägutveckling. Utifrån analysen är det således också intressant att lyfta agens i relation till klusterlivscykelteorin.

Uppkomsten av e-handelsklustret i Kalmar var en entreprenörsdriven process. Som påvisat skiljer sig den specifika utvecklingen därför på vissa plan från den av klusterlivscykeln föreslagna, där slump, spin-offs och relaterad kunskap framhålls som förklaring till ett

klusters skapande. Klusterlivscykeln indikerar en stigberoende modell där strukturer antas styra evolutionen av klustret. I det specifika fallet är det tydligt att trots avsaknad av gynnsamma förutsättningar för e-handel har ett e-handelskluster utvecklats i Kalmar. Evolutionen av det specifika e-handelsklustret påvisar således behovet av förändringsagens för att förklara hur aktörer genom att utöva de tre typerna av agens, kan förändra strukturer och påverkar en stigberoende utvecklingsbana genom att skapa och utnyttja möjlighetsutrymmen.

På samma sätt visar analysen av e-handelsklusterevolutionen att det är samspelet av de tre typerna av agens som har bidragit till institutionalisering och vidare utvecklingen av e-handel i Kalmar. I enlighet med den fördjupade litteraturen av ny vägutveckling och en förändrad syn på stigberoende påvisar det specifika fallet således behovet av ett multi-aktörsperspektiv för att förklara klusterevolution. Ett klusterspecifikt fokus skapades i fas två som bidrog till att e-handel koncentrerades i Kalmar, vilket överensstämmer med klusterlivscykelns indikatorer. Samtidigt påvisar evolutionen av klustret i Kalmar att diverse aktörer kan påverka en inslagen stigberoende utvecklingsbana löpande genom de tre typerna av agens. Behovet av ett mikro-aktörsperspektiv för att förklara klusterevolutionen gör sig därför ständigt påmint. Där klusterlivscykelteorin delvis kan förklara vad som händer i respektive fas, bidrar agensteorin i det specifika fallet med att förklara varför e-handelsklustret har utvecklats i en viss riktning. Agensteorin bidrar sålunda i det specifika fallet med att ge en fördjupad förståelse för vem som påverkar utvecklingen men framförallt hur agens bidrar till klusterevolution, även på en plats utan de mest gynnsamma förutsättningarna.

6.2 Förslag till vidare forskning

Undersökningens resultat visar tydligt på att respektive aktör som har intervjuats har bidragit och påverkat den evolutionära utvecklingsbanan genom att utöva olika typer av agens över tid. Resultatet påvisar därför behovet av såväl ett multi-aktörsperspektiv såväl som ett mikro-aktörsperspektiv för en fördjupad förståelse för klusterevolution. Resultatet är dock specifikt för e-handelsklusterutveckling i Kalmar. Ett potentiellt område för vidare forskning kan således vara att studera andra e-handelsklusters evolution och hur de olika typerna av agens har bidragit till utvecklingen. På ett mer övergripande plan är det av fortsatt intresse att studera hur agens bidrar till klusterevolution.

Referenslista

- Bergman, E.M. (2008). Cluster life-cycles: an emerging synthesis, I: Karlsson, C (ed.) *Handbook of research on cluster theory*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing (1) ss.114-132.
- Boschma, R.A. and Wenting, R. (2007). The spatial evolution of the British automobile industry: Does location matter?. *Industrial and corporate change*, 16(2), ss.213–238.
- Bryman, A., 2016. *Social research methods*. 5th ed. Oxford university press.
- Cloke, P., Cook, I., Crang, P., Goodwin, M., Painter, J. and Philo, C., 2004. *Practising human geography*. Sage.
- Denscombe, M., 2010. *Good research guide: for small-scale social research projects*. 4th ed. McGraw-Hill Education.
- Elola, A., Valdaliso, J.M., López, S.M. and Aranguren, M.J. (2012). Cluster life cycles, path dependency and regional economic development: Insights from a meta-study on Basque clusters. *European Planning Studies*, 20(2), ss. 257-279.
- Folkhälsomyndigheten. (2020). *Skydda dig och andra från smittspridning*. [online]. Folkhälsomyndigheten. [Hämtad 9:e januari 2021]. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/skydda-dig-och-andra/>
- Frenken, K., Cefis, E. and Stam, E. (2015). Industrial dynamics and clusters: a survey. *Regional studies*, 49(1), ss. 10-27.
- Klepper, S. (2007). Disagreements, spinoffs, and the evolution of Detroit as the capital of the US automobile industry. *Management science*, 53(4), ss.616–631.
- Grillitsch, M., Asheim, B., & Trippel, M. (2018). Unrelated knowledge combinations: The unexplored potential for regional industrial path development. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11(2), ss.257–274.
- Grillitsch, M. and Sotarauta, M. (2020). Trinity of change agency, regional development paths and opportunity spaces. *Progress in human geography*, 44(4), ss.704-723.
- Handelns ekonomiska råd. (2017). *Handelns betydelse Då, nu och i framtiden*. [online]. Stockholm: Handelns ekonomiska råd. [Hämtad 29:e december 2020]. Tillgänglig: https://handelsradet.se/wp-content/uploads/2017/06/Handelns-betydelse-da-nu-och-i-framtiden_HER-rapport-2017.pdf

- Handelsrådet. (2019). *E-handelns lokala närvaro*. [online]. Stockholm: Handelsrådet. [Hämtad 29:e december 2020]. Tillgänglig: <https://www.handelnisverige.se/assets/Uploads/E-handelns-lokala-nrvaro-2019.pdf>
- Harris, J.L. (2020). Rethinking cluster evolution: Actors, institutional configurations, and new path development. *Progress in Human Geography*, s.1–19.
- Hassink, R., Isaksen, A. and Trippel, M. (2019). Towards a comprehensive understanding of new regional industrial path development. *Regional Studies*, 53(11), ss.1636-1645.
- Jolly, S., Grillitsch, M. and Hansen, T. (2020). Agency in regional path development: Towards a bio-economy in Värmland, Sweden. *Papers in Innovation Studies*, 7.
- Lind, R. (2014). *Vidga vetandet: en introduktion till samhällsvetenskaplig forskning*. Studentlitteratur.
- Menzel, M.P. and Fornahl, D. (2010). Cluster life cycles—dimensions and rationales of cluster evolution. *Industrial and corporate change*, 19(1), ss.205-238.
- Martin, R. and Sunley, P. (2006). Path dependence and regional economic evolution. *Journal of economic geography*, 6(4), ss.395–437.
- Martin, R. and Sunley, P. (2011). Conceptualizing cluster evolution: beyond the life cycle model?. *Regional studies*, 45(10), ss.1299–1318.
- Maskell, P. and Malmberg, A. (2007). Myopia, knowledge development and cluster evolution. *Journal of Economic Geography*, 7(5), ss.603–618.
- Neffke, F., Henning, M., Boschma, R., Lundquist, K.J. and Olander, L.O. (2011). The dynamics of agglomeration externalities along the life cycle of industries. *Regional studies*, 45(1), ss.49–65.
- Normann, R. H., Johnsen, H. C. G., Knudsen, J. P., Vasström, M., & Johnsen, I. G. (2017). Emergence of regional leadership—a field approach. *Regional Studies*, 51(2), ss.273-284.
- Pettersson, F., Winslott Hiselius, L. and Koglin, T. (2018). E-commerce and urban planning—comparing knowledge claims in research and planning practice. *Urban, Planning and Transport Research*, 6(1), ss.1-21.
- Porter, M.E. (1998). Clusters and the new economics of competition. Boston: *Harvard Business Review*. 76(6), ss. 77-90.
- Porter, M.E. (2000). Location, competition, and economic development: Local clusters in a global economy. *Economic development quarterly*. 14(1), ss.15-34.

Postnord. (2020). *E-barometern*. [online]. Q3 2020. Stockholm: Postnord. [Hämtad 29:e december 2020]. Tillgänglig: <https://www.postnord.se/vara-losningar/e-handel/e-handelsrapporter/e-barometern>

Region Förbundet i Kalmar Län. (2017). *Rapport ReDigA 2017 etapp 1 (utafall/utvärdering)*. [online]. Kalmar: Region Förbundet i Kalmar Län. [Hämtad 6:e januari 2021]. Tillgänglig: <https://regionkalmar.se/Documents/Samarbetsportalen/Regional%20utveckling/Publikationer/Digital%20omst%C3%A4llning/Digital%20agenda/Rapport%20utfall%20Regional%20Digital%20Agenda%202017-08-16.pdf>

Rodríguez-Pose, A., & Storper, M. (2006). Better rules or stronger communities? On the social foundations of institutional change and its economic effects. *Economic geography*, 82(1), ss.1-25.

Svenska Handel. (2019). *Den fysiska handelsplatsen i en digital värld*. [online]. [Hämtad 29:e december 2020]. Tillgänglig: <https://www.svenskhandel.se/globalassets/dokument/aktuellt-och-opinion/vara-fragor/stads--och-platsutveckling/den-fysiska-handelsplatsen-i-en-digital-varld.pdf>

SWECO. (2019). *E-handelns konsekvenser på Huddinge kommuns samhällsplanering*. [online]. Stockholm: SWECO. [Hämtad 29:e december 2020]. Tillgänglig: https://www.sweco.se/siteassets/nyheter/2019/08-augusti/rapport_huddinge_e-handel.pdf

Ter Wal, A.L. and Boschma, R. (2011). Co-evolution of firms, industries and networks in space. *Regional studies*, 45(7), ss.919-933.

Trippl, M., Grillitsch, M., Isaksen, A. and Sinozic, T. (2015). Perspectives on cluster evolution: critical review and future research issues. *European planning studies*, 23(10), ss. 2028-2044.

Trippl, M. and Tödtling, F. (2008). Cluster renewal in old industrial regions: continuity or radical change? I: Karlsson, C (ed.) *Handbook of research on cluster theory*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing (1) ss. 203-218.

Vicente, J. (2018). *Economics of clusters: A brief history of cluster theories and policy*. Springer.

Yin, R.K., 2017. *Case study research and applications: Design and methods*. Sage publications.

Bilaga 1

Intervjuguide

- *Första initiativ/ aktörs bidrag och eller uppfattning om början av evolutionen*
 1. Vad är din syn på hur blev Kalmar en E-handelsstad?
 2. Vilken roll har ni haft under utvecklingen av e-handel i Kalmar?
 3. Vad erbjöds i Kalmar på ett övergripande plan under ett tidigt stadium för e-handel?
- *Aktörs nuvarande roll i utveckling av kluster*
 4. Vilken roll har ni i nuläget för utveckling av e-handel i Kalmar?
 5. Vad erbjuds för e-handel i Kalmar på ett övergripande plan idag?
 6. Vilka behov finns för fortsatt utveckling av e-handel i Kalmar utifrån ert perspektiv?
 - Hur adresseras de behoven utifrån ert perspektiv?
- *Hur aktörer adresserar fördelar och utmaningar för utveckling av e-handel i Kalmar*
 7. Vilka fördelar finns mer att etablera sig som e-handelsföretag i Kalmar utifrån ert perspektiv? Vad är er roll i att skapa de fördelarna?
 8. Vilka utmaningar finns med att etablera sig som e-handelsföretag i Kalmar utifrån ert perspektiv? Hur adresserar ni de behoven?
- *Samarbete och ledarskap*
 9. Vilka aktörer är, utifrån ert perspektiv, viktiga samarbetspartners för utvecklingen av e-handel i Kalmar?
 - Hur arbetar ni med dessa?
 10. Hur jobbar ni för att fortsatt skapa en konkurrenskraftig miljö i Kalmar?
 11. Vilken är din syn på e-handelns framtid i Kalmar?